

Total No. of Questions - 06]

[Total No. of Printed Pages - 06

[4160] – 201

S. Y. B. A. B. ED. (INTEGRATED)

Examination – 2012

PSYCHOLOGY OF DEVELOPMENT AND LEARNING

(2008 PATTERN)

(PAPER - I)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- Note :**
- (i) *All question are compulsory.*
  - (ii) *Answers to the two sections should be written in seperate answer sheets.*
  - (iii) *Word limit for 15 marks question is 300 to 350 words.*
  - (iv) *Word limit for 5 marks question is 130 to 150 words.*
  - (v) *Supplement will not be provided.*

SECTION - I

Q. 1. Explain the causes of individual differences. As a teacher how will you make positive changes in your students with respect to following points?

(a) Personality	(b) Self-concept
(c) Motivation	(d) Study-habits
- [15]**

OR

Explain the concept of educational psychology. With respect to following points, explain with examples how educational psychology is useful to the teacher.

(a) Methods of teaching	(b) Classroom management
(c) Evaluation	(d) Educational aids
- [15]**

- Q. 2.** Write the mental and social characteristics of the students between the age group 13 to 19. As a teacher, which activities will you conduct for mental and social development? **[15]**

OR

What is special Education? How will you identify students with special needs? How will you develop attitudes and competencies in you for inclusion? **[15]**

- Q. 3. Answer the following (any four) :** **[20]**

- (a) What efforts will you make to reduce maladjustment write the same.
- (b) Write merits and demerits of introspection method.
- (c) Write the difference between growth and development.
- (d) Explain the concept of integrated education with examples.
- (e) Write, how will you manage for stress in students.
- (f) Write the importance of heredity in development of a child.

SECTION - II

- Q. 4.** Explain Thorndike's trial and error method with examples. How will you use Thorndike's Laws of learning for effective teaching? Write. **[15]**

OR

Write the characteristics of effective teacher. Write with examples, effect of teacher behaviour on classroom achievement. **[15]**

- Q. 5.** What is perception? Explain the factors affecting perception. Write, how will you use Gestalt principle in teaching - learning? **[15]**

OR

Explain the concept of memory. Write the steps in the process of memorization. What are the various techniques that you use to improve the process of memorization in your students?

[15]

Q. 6. Answer the following (any four) :

[20]

- (a) Write the characteristics of constructivism.
- (b) What is transfer of learning? Write that what efforts will you make for positive transfer through your teaching?
- (c) Explain the concept of co-operative and collaborative learning.
- (d) Write that how mind-mapping is useful for quality improvement.
- (e) Write the principles of brain based learning.
- (f) Write with examples, the steps in problem solving.

मराठी रूपांतर

वेळ : ३ तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 (२) दोन्ही विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
 (३) १५ गुणांच्या प्रश्नांसाठी शब्दमर्यादा ३०० ते ३५० शब्द.
 (४) ५ गुणांच्या प्रश्नांसाठी शब्दमर्यादा १३० ते १५० शब्द.
 (५) पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग पहिला

प्र. १. व्यक्तिभेदाची कारणे स्पष्ट करा. शिक्षक म्हणून खालील मुद्द्यांबाबत विद्यार्थ्यांमध्ये सकारात्मक बदल तुम्ही कसे घडवून आणाल ते लिहा :

- (अ) व्यक्तिमत्त्व (ब) प्रेरण
 (क) अभ्याससवयी

[१५]

किंवा

शैक्षणिक मानसशास्त्राचे स्वरूप स्पष्ट करा. शैक्षणिक मानसशास्त्राचा शिक्षकाला कसा उपयोग होतो ते खालील मुद्द्यांच्याआधारे सोदाहरण लिहा :

- (१) अध्यापन पद्धती (२) वर्गव्यवस्थापन
 (३) मूल्यमापन (४) शैक्षणिक साधने

[१५]

प्र. २. १३ ते १९ वयोगटातील विद्यार्थ्यांची मानसिक आणि सामाजिक विकासाची वैशिष्ट्ये लिहा. शिक्षक म्हणून मानसिक आणि सामाजिक विकासासाठी तुम्ही कोणते उपक्रम राबवाल ते लिहा.

[१५]

किंवा

विशेष शिक्षण म्हणजे काय? विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांचे निदान कसे कराल? तुम्ही तुमच्यामध्ये समावेशक शिक्षणासंबंधीचा दृष्टीकोन व क्षमता कशा विकसित कराल ते लिहा.

[१५]

प्र. ३. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[२०]

- (अ) विषम समायोजन कमी करण्यासाठी शिक्षक म्हणून कोणते उपाय योजाल ते लिहा.
- (ब) आत्मनिरीक्षण पद्धतीच्या गुण व मर्यादा लिहा.
- (क) वाढ व विकास यातील फरक लिहा.
- (ड) 'एकात्मिक शिक्षण' संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (इ) विद्यार्थ्यांमधील ताणाचे व्यवस्थापन कसे कराल ते लिहा.
- (फ) बालकाच्या विकासातील अनुवंशाचे महत्त्व लिहा.

विभाग दुसरा

प्र. ४. थॉर्नडाईकची प्रयत्न-प्रमाद पद्धती सोदाहरण स्पष्ट करा. थॉर्नडाईकच्या अध्ययनविषयक नियमांचा प्रभावी अध्ययन-अध्यापनासाठी कसा उपयोग कराल ते लिहा.

[१५]

किंवा

प्रभावी शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा. शिक्षकाच्या वर्तनाचा वर्ग-संपादनावर होणारा परिणाम सोदाहरण लिहा.

[१५]

प्र. ५. अवबोध म्हणजे काय? अवबोधावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा. गेस्टॉल्टचे समष्टिवादाचे तत्व अध्ययन-अध्यापनात कसे वापराल ते सोदाहरण लिहा.

[१५]

किंवा

स्मरण संकल्पना स्पष्ट करा. स्मरण प्रक्रियेच्या पायऱ्या सोदाहरण लिहा. विद्यार्थ्यांची स्मरण प्रक्रिया सुधारण्यासाठी तुम्ही कोणत्या तंत्रांचा उपयोग कराल?

प्र. ६. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[२०]

- (अ) ज्ञानरचनावादाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- (ब) अध्ययन संक्रमण म्हणजे काय? धन अध्ययन संक्रमण होण्यासाठी तुम्ही अध्यापनातून कसा प्रयत्न कराल ते लिहा.
- (क) सहकार्यात्मक व सहभागात्मक अध्ययन संकल्पना स्पष्ट करा.

Total No. of Questions - 06]

[Total No. of Printed Pages - 06

- (ड) मनोमापनाचा उपयोग गुणवत्तावाढीसाठी कसा होतो ते लिहा.
- (इ) मेंदू आधारित अध्ययनाची तत्वे लिहा.
- (फ) समस्या निराकरणाच्या पायऱ्या सोदाहरण लिहा.

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 201-A

S. Y. B. A. B. ED. (INTEGRATED)

Examination – 2012

PSYCHOLOGY OF DEVELOPMENT AND LEARNING

(2008 PATTERN)

(PAPER - I)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- Note :**
- (i) *All question are compulsory.*
  - (ii) *Answers to the two sections should be written in seperate answer sheets.*
  - (iii) *Word limit for 15 marks question is 300 to 350 words.*
  - (iv) *Word limit for 5 marks question is 130 to 150 words.*
  - (v) *Supplement will not be provided.*

SECTION - I

- Q. 1.** What are the characteristics of physical and emotional development of students between the age group 9 to 12. What is the role of school while giving co-education to them? **[15]**

OR

Explain the concept of educational psychology. With reference to following points, explain with examples how educational psychology is useful to the teacher.

- (a) Methods of teaching
- (b) Classroom management
- (c) Evaluation **[15]**

- Q. 2.** Explain the concept of inclusive education. As a teacher, how will you develop positive attitude and abilities about inclusive education in yourself, explain with two examples. **[15]**

OR

Write any six causes of individual differences. As a teacher how will you make positive changes in personality, self concept, motivation and study habits of your students.

[15]

Q. 3. Answer the following (any four) :

[20]

- (a) How will you teach your students in stress management for good mental health?
- (b) What is the contribution of social heredity in personality development?
- (c) How inclusive education is different from integrated education?
- (d) What is the importance of 'e' environment in development of a child?
- (e) Write any two activities to teach hearing impaired students, with example.
- (f) Write with examples how you create awareness in students about exploitation.

SECTION - II

Q. 4. What is intelligence? What are various types of intelligence? What activities will you plan for developing multiple intelligence of your students?

[15]

OR

What are the characteristics of effective teacher? Explain the role of effective teacher with respect to the following points :

- (1) Co-operative reaching-learning.
- (2) Collaborative teaching-learning.

[15]

Q. 5. Explain the concept of thinking process. What are the types of thinking?

What activities will you organize to develop the process of thinking in your students?

[15]

OR

What is learning? Explain the concept of constructivism. As a teacher, how will you use constructivist learning theory?

[15]

Q. 6. Answer the following (any four) :

[20]

- (a) What is the importance of brain in learning?
- (b) What are the characteristic features of trial and error learning?
- (c) How is the concept of mind-mapping useful to the teacher and student?
- (d) Write the difference between sensation and perception.
- (e) Write the steps in concept formation with examples.
- (f) What is negative transfer of learning? Write two measures to reduce negative transfer.

मराठी रूपांतर

वेळ : ३ तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) दोन्ही विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
(३) १५ गुणांच्या प्रश्नांसाठी शब्दमर्यादा ३०० ते ३५० शब्द.
(४) ५ गुणांच्या प्रश्नांसाठी शब्दमर्यादा १३० ते १५० शब्द.
(५) पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग पहिला

प्र. १. ९ ते १२ वयोगटातील विद्यार्थ्यांची शारीरिक आणि भावनिक विकासाची वैशिष्ट्ये कोणती?
त्यांना सहशिक्षण देत असताना शाळांची कोणती भूमिका असावी?

[१५]

किंवा

शैक्षणिक मानसशास्त्राचे स्वरूप स्पष्ट करा. शैक्षणिक मानसशास्त्राचा शिक्षकाला कसा उपयोग होतो ते खालील मुद्द्यांच्याआधारे सोदाहरण लिहा :

- (१) अध्यापन पद्धती
(२) वर्गव्यवस्थापन
(३) मूल्यमापन

[१५]

प्र. २. समावेशक शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा. शिक्षक म्हणून तुम्ही तुमच्यामध्ये समावेशक शिक्षणाबाबत सकारात्मक दृष्टीकोन आणि क्षमता कशा कराल हे प्रत्येकी दोन उदाहरणे देऊन स्पष्ट करा.

[१५]

किंवा

व्यक्तिभेदाची कोणतीही सहा कारणे लिहा. शिक्षक म्हणून तुम्ही त्यांचे व्यक्तिमत्त्व, स्वसंकल्पना, प्रेरण आणि अभ्यासाच्या सवयी यात सकारात्मक बदल कसे घडवून आणाल?

[१५]

प्र. ३. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[२०]

- (अ) मानसिक आरोग्य उत्तम राहण्यासाठी विद्यार्थ्यांना ताणाचे व्यवस्थापन करण्यास कसे शिकवाल?
- (ब) सामाजिक अनुवंशाचे व्यक्तिविकासातील योगदान कोणते?
- (क) समावेशक शिक्षण हे एकात्मशिक्षणापेक्षा भिन्न कसे आहे?
- (ड) 'इ' परिस्थितीचे बालकाच्या विकासातील महत्त्व कोणते?
- (इ) मूक बधिर विद्यार्थ्यांना अध्यापन करण्यासाठी कोणतेही दोन उपक्रम सोदाहरण लिहा.
- (फ) विद्यार्थ्यांमध्ये शोषणासंबंधित जाणीव जागृती कशी कराल ते सोदाहरण लिहा.

विभाग दुसरा

प्र. ४. बुद्धिमत्ता म्हणजे काय? बुद्धिमत्तेचे प्रकार कोणते? तुमच्या विद्यार्थ्यांची बहुविध बुद्धिमत्ता विकसित होण्यासाठी तुम्ही कोणते उपक्रम योजाल?

[१५]

किंवा

प्रभावी शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती? प्रभावी शिक्षक म्हणून खालील मुद्द्यांच्याआधारे भूमिका स्पष्ट करा :

[१५]

- (१) सहकार्यात्मक अध्ययन - अध्यापन
- (२) सहभागात्मक अध्ययन - अध्यापन

प्र. ५. विचारप्रक्रिया ही संकल्पना स्पष्ट करा. विचारप्रक्रियेचे प्रकार कोणते? तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये विचारप्रक्रिया विकसित करण्यासाठी तुम्ही कोणते उपक्रम आयोजित कराल?

[१५]

किंवा

अध्ययन म्हणजे काय? ज्ञानरचनावेद ही संकल्पना स्पष्ट करा. ज्ञानरचनावेदी अध्ययन उपपत्तीचा एक शिक्षक म्हणून तुम्ही कसा उपयोग कराल?

प्र. ६. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[२०]

- (अ) अध्ययनातील मेंदूचे महत्त्व कोणते?
- (ब) प्रयत्न प्रमाद अध्ययनाची वैशिष्ट्ये कोणती?
- (क) मनोमापन संकल्पनेचा शिक्षक आणि विद्यार्थी यांना कसा उपयोग होतो?
- (ड) संवेदन आणि अवबोध यातील फरक लिहा.
- (इ) संकल्पना निर्मितीच्या पायऱ्या सोदाहरण लिहा.
- (फ) ऋण संक्रमण म्हणजे काय? ऋण संक्रमण कमी करण्याचे दोन उपाय लिहा.

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 03

[4160] – 202

S. Y. B. A. B. ED. (INTEGRATED)

Examination – 2012

COMPULSORY ENGLISH

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

Prescribed Texts : Reflections - II Edited by Nandini Nayar

Note : (i) *All question are compulsory.*
(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

Q. 1. Attempt any two of the following :

[20]

- (a) What fruits do you find in characters of the lady and her husband in the story, 'The Story of Stamford'?
- (b) Consider 'Digging' as a descriptive poem.
- (c) What message does the narrator gives us in 'I Love you Mom'?
- (d) What is the central idea of 'Kindness'?

Q. 2. Attempt any two of the following :

[20]

- (a) 'If an idea is good, people are willing to spend'. Explain it with an example of Sandip Gajakas and Wasiff Khan.
- (b) How according to Kalam, will the unification of people help for the progress of India?
- (c) Comment on the use of similes and metaphors in 'Sunrise'.
- (d) Explain the significance of the title 'Engine Trouble'.

Q. 3. Attempt any two of the following :**[20]**

- (a) Prepare a user manual for your mobile giving an instructions on how to use it.
- (b) Write a dialouge between Bank Officer and you about different saving facility and its benifits.
- (c) Write a report about 'World AIDS Day' arranged in your college.
- (d) Write an application for the post of 'typist' in reputed company.

Q. 4. Attempt any two of the following :**[20]**

- (a) Match the idioms in column 'A' with their meanings in column 'B' :

Column 'A'**Column 'B'**

(i) eyes speaks volume	(i) to feel scared
(ii) hang one's head	(ii) to express emotions through eyes.
(iii) on one's back	(iii) someone that annoys you
(iv) pain in the neck	(iv) to feel ashamed
(v) get cold feet	(v) to express extreme hatred
	(vi) someone bothering you

- (b) Write the appropriate interjection from the box to complete the sentences :

hurrah!	Wow!	Hey!	ouch!	oh!
----------------	-------------	-------------	--------------	------------

- (1) ..... I cut my finger.
- (2) ..... its a beautiful painting.
- (3) ..... leave that cat alone.
- (4) ..... there is a horrible storm.
- (5) ..... tomorrow has been deleared a holiday.

Q. 5. Attempt any five of the following :

[20]

(a) Use proper article :

- (i) ..... sun rises from east.
- (ii) Newton saw ..... apple fall from tree.

(b) Make verbal question :

- (i) He is ready to join us.
- (ii) The movie breaks all record.

(c) Use correct preposition :

- (i) I grew very fond ..... it.
- (ii) Finally I got ..... the train.

(d) Turn the following in reported speech :

- (i) He told her, "I am ill, I am going to home to take rest."
- (ii) Mother asked, "press the lid to close."

(e) Frame a sentence using following modals :

- (i) can
- (ii) should

(f) Add a question tag :

- (i) He has to keep the suit clean.
- (ii) A sales girl provides a basket.

[4160] – 203

S. Y. B. A. B. ED. (INTEGRATED)

Examination – 2012

PAPER - III

MARATHI (General I)

(2008 PATTERN)

आधुनिक मराठी साहित्य व उपयोजित मराठी

पाठ्यपुस्तके : (१) कथागौरव (संपादित कथा संग्रह)

(२) आमचा बाप आणि आम्ही

वेळ : ३ तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) शब्द मर्यादेचे कटाक्षाने पालन करा.

प्र. १. (अ) खालील प्रश्नांची प्रत्येकी ५० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन) :

[१०]

- (१) चहस्व-दीर्घ लेखनाचे कोणते ही पाच नियम सोदाहरण लिहा.
(२) अनुस्वारासंबंधीचे पाच नियम लिहा.
(३) शुद्धलेखनाचे महत्त्व सांगा.
(४) मुद्रितशोधन ही कौशल्यपूर्ण कला आहे हे स्पष्ट करा.

(ब) दिलेला उतारा शुद्धस्वरूपात लिहा :

[०५]

संवेदनशिलता म्हणजे मणाचा हळूवारपणा. हळूवारपणातून स्वतःचे दुःख उमगते. आपले दुःख जेव्हा त्रिभूतेत त्रिभूतेत इतरांचेहि असते. समाजधारनेचा पायाच मूळ संवेदनशिलता आहे. आजच्या तंत्रन्यानामुळे मानसे आपलि संवेदनशिलता हरवून बसलि आहेत. नीसर्गातील वस्तु घटनांशी समरस होण्याचि व्रती वाडली पाहीजे. आजच्या शीक्षनात वीज्ञाननीष्ट, संवेदनशिल व्यक्तीमहत्त्व घडवीण्याचे सामर्थ्य आहे. आजचि उमलति पीढि उदयाचे आषास्थान असल्याने त्यांच्या ठीकानी संवेदनशिलता या मुल्याचि रूजवन जाणिवपुर्वक व्हायला हवि.

(क) शुद्ध शब्द लिहा (कोणतेही पाच) :

[०५]

- (१) अप्रतीम
- (२) उर्जीतावस्ता
- (३) आत्यवश्यक
- (४) उपहारग्रह
- (५) अंधःकार
- (६) उर्मि
- (७) परिक्षा

प्र. २. (अ) प्रत्येकी २० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन) :

[१०]

- (१) कथेचे प्रमुख घटक कोणते?
- (२) आशयानुसार होणारे कथांचे प्रकार सांगा.
- (३) मराठीतील प्रमुख नवकथाकारांची नावे सांगा.
- (४) अंगणातील पोपट कथेतील 'पोपट'ला माथेरानला का नेण्यात आले?
- (५) धर्मा रामोश्याची मुलगी बजा लेखकाच्या घरी का येत नसे?
- (६) लगाम कथेतील लताच्या लग्नाची आई-वडीलांना का घाई झाली होती?
- (७) 'भंडारभूल'मधील कृष्ण मदन आक्काकडे कसा आला?

(ब) प्रत्येकी २० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[१०]

- (१) आत्मचरित्र लेखनामागे कोणता प्रमुख हेतू असतो?
- (२) चरित्र आणि आत्मचरित्र यातील फरक सांगा.
- (३) आत्मचरित्र व कादंबरी या वाङ्मय प्रकारातील समान घटक सांगा
- (४) डॉ. नरेंद्र जाधव १९८१ साली अमेरिकेत कोणत्या कारणासाठी जाण्यास निघाले होते?
- (५) डॉ. नरेंद्र जाधव यांच्या वडीलांनी कोणते व्यवसाय व नोकऱ्या केल्या?
- (६) डॉ. नरेंद्र जाधव यांच्या आत्मचरित्रातील 'आम्ही' कोण?
- (७) 'जनरेशन नेक्स्ट' या प्रकरणात कोणी आत्मचरित्र मांडले आहे?

प्र. ३. प्रत्येकी ५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

(अ) कथा व चरित्र यातील साम्यभेद स्पष्ट करा. [०५]

किंवा

सामाजिक कथालेखनाची वैशिष्ट्ये सांगा. [०५]

(ब) आत्मचरित्र लेखनातील संभाव्य दोष कोणते? [०५]

किंवा

आत्मचरित्र लेखनामागील प्रयोजने कोणती? [०५]

प्र. ४. प्रत्येकी १५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

(अ) 'आईची माया' कथेचे रसग्रहण करा. [१०]

किंवा

'कडू साखर' कथेतील प्रमुख व्यक्तिरेखांचे चित्रण करा. [१०]

(ब) आत्मचरित्र हा जीवघेणा वाङ्मय प्रकार का मानला जातो? [१०]

किंवा

'आमचा बाप आणि आम्ही' मध्ये तत्कालीन मुंबईतील समाजजीवनाचे कशाप्रकारे दर्शन घडते? [१०]

प्र. ५. प्रत्येकी १५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

(अ) 'भूक' या कथेतून दलित समाजाच्या वेदना व असहाय्यता यांचे जग प्रत्ययास येते हे स्पष्ट करा. [१५]

किंवा

'तारळखोऱ्यातील पिऱ्या' या कथेचे रसग्रहण करा. [१५]

(ब) बी. जी. शिर्के आणि विट्ठल कामत यांच्या आत्मचरित्रातील प्रमुख प्रसंगांचे वर्णन करा. [१५]

किंवा

'आमचा बाप आणि आम्ही' या आत्मचरित्राचे 'आत्मभान जागृत झालेल्या दलित कुटुंबांची यशोगाथा' या दृष्टीने रसग्रहण करा. [१५]

[4160] – 204

S. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

PAPER - IV

HINDI (General – I)

(2008 Pattern)

पाठ्यपुस्तकें : (१) कथाविहार

संपादक : डॉ. सुरेशकुमार जैन

डॉ. वीणा मनचन्दा

(२) काव्य-कुसुमावली

संपादक : डॉ. सुरेशकुमार जैन

डॉ. ऋचा शर्मा

समय : तीन घण्टे

पूर्णांक : १००

सूचना : सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

प्र. १. (अ) निम्नलिखित में से किसी एक का उत्तर लिखिये :

[१५]

(१) 'ब्रह्मराक्षस का शिष्य' कहानी की कथावस्तु अपनी भाषा में स्पष्ट कीजिये।

(२) 'दिल्ली में एक मौत' कहानी में चित्रित व्यंग्य पर प्रकाश डालिये।

(आ) निम्नलिखित में से किसी एक का उत्तर लिखिये :

[१५]

(१) 'हमें न बाँधो प्राचीरों में' कविता का भावार्थ स्पष्ट कीजिये।

(२) 'प्रेत का बयान' कविता का व्यंग्य स्पष्ट कीजिये।

प्र. २. (अ) निम्नलिखित अवतरणों में से किन्हीं दो की ससंदर्भ व्याख्या कीजिये :

[१०]

(१) क्या कहूँ, यह मेरे भाग्य का फेर है। नहीं तो गँवार छोकरा, जिसको चपरासगिरी करने का भी शऊर नहीं, मुझे खड़ाऊँ से मारकर यों न अकड़ता।

(२) इसे देखकर कौन भावुक नहीं हो जायेगा? इसकी मासूमियत में इतनी ताकत है कि मुझ जैसे पत्थर दिल को भी अपनी गिरफ्त में कर लिया इस पाजी ने! क्या करूँ?

- (३) जो लावा सब कुछ भस्म करने के लिए उबल रहा था, बर्फ का स्पर्श पाते ही बहता रहा और धीरे-धीरे जम गया। एक ऐसी शिला बन गया जिस पर बैठ कर वीरबाला नये-नये सपने देखने लगी।

(आ) निम्नलिखित अवतरणों में से **किन्हीं दो** की ससंदर्भ व्याख्या कीजिये :

[१०]

- (१) सोचा था कुछ नहीं कहूँगा :
कुछ नहीं कहा :
पर मेरे उस भाव का संकल्प का
बस, इतना ही रहा।
- (२) किन्तु नहीं फिर राजा ने सुख जाना
हर जगह गूँजता था पागल का गाना
बीच-बीच में, राजा तुम भूले थे
रानी का हँसकर सुन पड़ता था ताना।
- (३) सर्वनाश की लपटों में
सुख-शान्ति झोंकने वालों
भोले बच्चों, अबलाओं
छुरा भोंकने वालों
ऐसी बर्बरता का इतिहासों में नहीं हवाला
मेरा देश जल रहा, कोई नहीं बुझाने वाला।

प्र. ३. (अ) निम्नलिखित में से **किन्हीं दो** पर टिप्पणी लिखिये :

[१०]

- (१) 'परदा' कहानी के शीर्षक की सार्थकता।
(२) 'कुमाता न भवति' कहानी की सुंदरी बुआ।
(३) 'आकाश-दीप' कहानी की भाषाशैली।

(आ) निम्नलिखित में से **किसी एक** पर टिप्पणी लिखिये :

[०५]

- (१) 'ताजमहल की छाया में' कविता का भावार्थ।
(२) 'गीत फरोश'।

प्र. ४. (अ) निम्नलिखित विषयों में से किसी एक विषय पर विज्ञापन का नमूना तैयार कीजिये : [०७]

- (१) अखिल भारतीय भाषाओं की पुस्तकों की प्रदर्शनी का समाचार पत्र के लिये आकर्षक विज्ञापन तैयार कीजिये।
- (२) काले, घने, लंबे बालों के लिए उपयुक्त आयुर्वेदिक तेल का विज्ञापन तैयार कीजिये।

(आ) निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर 'साक्षात्कार' का नमूना तैयार कीजिये : [०७]

- (१) ग्रामीण महिला सबलीकरण, नेतृत्व एवं सामाजिक विकास की दृष्टि से महत्वपूर्ण भूमिका अदा करनेवाले महिला बचत गुट की अध्यक्षा से साक्षात्कार।
- (२) अण्णा हजारेजी के साथ लोकपाल बिल के संदर्भ में हुई बातचित को साक्षात्कार के रूप में प्रस्तुत कीजिये।

(इ) निम्नलिखित परिच्छेद का हिन्दी में अनुवाद कीजिये : [०६]

While it is true there is no law that compels us to say 'please' but, here is a social practice much older and much sacred which enables us to be civil. The first requirement of civility is that we should acknowledge a service. 'Please' and 'Thank you' are the small changes with which we pay our way as social beings. They are little courtesies by which we keep the machine of life oiled and running smoothly. They put our inter course upon vulgar kind that would wish to command and where we can have the service for asking.

प्र. ५. (अ) निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर पत्र का प्रारूप तैयार कीजिये : [०७]

- (१) धन्वंतरी, महात्मा गांधी मार्ग, पुणे ४११००१ की ओर से आयुर्वेद रसशाला, पुणे को आयुर्वेदिक औषधियों की माँग करते हुए पत्र का प्रारूप तैयार कीजिए।
- (२) एस. एम. जोशी, विद्यालय, पुणे के विज्ञान अध्यापक आनंद एजेन्सी, मुंबई, व्यवस्थापक से विज्ञान प्रयोग विषयक वस्तुओं के लिए आदेश देते हुए पत्र का प्रारूप तैयार कीजिये।

(आ) निम्नलिखित वाक्यों में से **किन्हीं चार** वाक्यों को सकारण शुद्ध कीजिये :

[०८]

- (१) हमारे देश में नेतों की कमी नहीं है।
- (२) उसने अपना दुख रोरोकर सुनाया।
- (३) परीक्षा में नकल करनी अनुचित है।
- (४) नदी किनारे में आकर खड़े हो जाओ।
- (५) मैं गाने की कसरत कर रहा हूँ।
- (६) आपका आशिरवाद आवश्यक है।

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 03

[4160] – 205

S. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

(PAPER - V)

ENGLISH

(UNDERSTANDING FICTION)

(General - I)

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

Prescribed Texts : 1. Lord of the Flies - William Golding
2. Inside the Haveli - Rama Mehta
3. A Man of the People - Chinua Achebe

Q. 1. Attempt any four of the following :

[20]

- (a) Explain the term 'theme'.
- (b) What is Plot? What are the types of Plot?
- (c) What are the types of Novel? State the characteristics of a Social Novel.
- (d) What are the differences between a Short Story and a Novel?
- (e) What is meant by characterization? What are the types of character?
- (f) Comment on the role of minor characters in a Novel.

Q. 2. Attempt **any two** of the following :

[20]

- (a) Symbolism in the novel 'Lord of the Flies'.
- (b) Justify the central theme of the novel 'Lord of the Flies'.
- (c) Comment on the role of Ralph as the hero of 'Lord of the Flies'.
- (d) Explain the significance of the title 'Lord of the Flies'.

Q. 3. Attempt **any two** of the following :

[20]

- (a) Explain the Plot-structure of 'Inside the Haveli'.
- (b) Comment on Rama Mehta's art of characterization with special reference to 'Inside the Haveli'.
- (c) Justify 'Inside the Haveli' as a Social Novel.
- (d) Comment on the role of Ajay as a central figure of the novel.

Q. 4. Attempt **any two** of the following :

[20]

- (a) Discuss 'A Man of the People' as a Political Novel.
- (b) Bring out the significance of the first person narrative technique used in 'A Man of the People'.
- (c) Explain the role of M. A. Nanga as a political leader.

Q. 5. Attempt **any four** of the following :

[20]

- (a) What is the significance of opening of a Novel? Explain with special reference to 'A Man of the People'.
- (b) What is a Political Novel? Estimate 'A Man of the People' as a Political Novel.
- (c) Write a note on the importance of the use of dialogues in 'Lord of the Flies'.

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 03

- (d) Discuss significance of physical setting in a novel with special reference to 'A Man of the People'.
- (e) What is the importance of plot in a novel? Explain with reference to 'Inside the Haveli'.
- (f) Explain the importance of the ending of a novel with reference to 'A Man of the People'.

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 206

S. Y. B. A. B. ED. (INTEGRATED)

Examination – 2012

(PAPER - VIII)

HISTORY

MODERN INDIA (1885 TO 1992)

General - I

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

Note : (i) *All question are compulsory.*
(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

Q. 1. Answer the following in 50 words each (any four) :

[20]

- (1) Write the concept of Nemsthya.
- (2) What is the role of Mahatma Phule in Feminist Movement?
- (3) Explain the concept of 'Satyagraha'.
- (4) Explain the concept of Nationalism.
- (5) What is meant by 'Non-Alignment'?
- (6) Which fundamental improvement had brought by British in India?

Q. 2. Answer the following in 150 words each (any three) :

[30]

- (1) Explain the characteristics of Indian constitution.
- (2) Evaluate the Dalit Movement after the Independence of India.
- (3) Examine the relations between India and Sri Lanka.
- (4) Jallianwala Bagh Tragedy.
- (5) Explain the purpose behind the foundation of National Congress.

[4160] – 206

Q. 3. Answer the following in 300 words each (any two) :

[30]

- (1) Give an account of the political factors responsible for the rise of Indian Nationalism.
- (2) Which programme were undertaken by Jhal thinkers for the effectiveness of Swadeshi Movement.
- (3) Give the importance of fourteen points plan of Barister Jina.
- (4) Evaluate the progress in the area of science and technology.

Q. 4. Answer the following in 500 words each (any one) :

[20]

- (1) Give the information about India's Green Revolution and Explain its failure and success with proper example.
- (2) Explain the role of Sardar Vallabhabhai Patel and Pandit Jawaharlal Nehru in the integration of princely states.

मराठी रूपांतर

वेळ : ३ तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 (२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (३) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्न-पत्रिका पहावी.

प्र. १. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी ५० शब्दांत लिहा (कोणतेही चार) : [२०]

- (१) 'नेमस्त' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (२) महात्मा फुले यांची स्त्री उद्धाराची भूमिका स्पष्ट करा.
- (३) 'सत्याग्रह' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (४) 'राष्ट्रवाद' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (५) 'अलिप्ततावाद' म्हणजे काय?
- (६) ब्रिटीशानी भारतात राज्यकारभाराच्या दृष्टीने कोणत्या भौतिक सुधारणा घडवून आणल्या?

प्र. २. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी १५० शब्दांत लिहा (कोणतेही तीन) : [३०]

- (१) भारतीय राज्यघटनेची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- (२) स्वातंत्र्योत्तर काळातील दलित चळवळीचा आढावा घ्या.
- (३) भारत व श्रीलंका यांच्यातील संबंधाचे परीक्षण करा.
- (४) जालीयनवाला बाग हत्याकांड.
- (५) राष्ट्रीय काँग्रेसच्या स्थापनेचा हेतू स्पष्ट करा.

प्र. ३. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी ३०० शब्दांत लिहा (कोणतेही दोन) : [३०]

- (१) भारतीय राष्ट्रवादाच्या उदयास काणीभूत ठरलेल्या राजकीय घटकांचा आढावा घ्या.
- (२) जहालमतवादयानी स्वदेशी चळवळ प्रभावी करण्यासाठी काणता कार्यक्रम हाती घेतला?
- (३) बॅरिस्टर जिना यांच्या १४ (चौदा) सूत्री योजनेचे महत्त्व विशद करा.
- (४) विज्ञान व तंत्रज्ञान क्षेत्रात भारताने केलेल्या प्रगतीचे मूल्यमापन करा.

प्र. ४. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी ५०० शब्दांत लिहा (कोणताही एक) :

[२०]

- (१) भारतातील हरित क्रांतीची माहिती देऊन तिचे यशापयश सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (२) संस्थानाच्या विलिनीकरणात सरदार वल्लभभाई पटेल व पंडित जवाहरलाल नेहरू यांचे योगदान स्पष्ट करा.

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 207

S. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

Geography

GEOGRAPHY OF HUMAN RESOURCES

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Figures to the right indicate full marks.*
  - (iii) *Draw neat diagrams wherever necessary.*
  - (iv) *Use of map stencils is allowed.*
-
-

Q. 1. Answer the following questions in about 20 words each (any ten) : [20]

- (1) Define Human Geography.
- (2) Write any two branches of Human Geography.
- (3) Define Religion.
- (4) What is Determinism?
- (5) Write any two language families in the world.
- (6) Write any two mountain regions in the world.
- (7) What is Nasal index?
- (8) What is Youwa Grah (Morung)?
- (9) Write any two weapons of 'Gond' tribes.
- (10) Define the Density of population.
- (11) Write any two economic activities in coastal region.
- (12) Who was the founder of 'Bouddha' religion?
- (13) Write any two critics of Malthusian theory.

Q. 2. Answer the following questions in about **50** words each (**any four**) : **[20]**

- (1) Determinism.
- (2) Religion and National Integration.
- (3) Population policy of India.
- (4) Explain about types of migration.
- (5) Human life in cold region.
- (6) Types of Rural Settlement.

Q. 3. Answer the following questions in about **150** words each (**any three**) : **[30]**

- (1) Describe the Human Geography in Prehistorical and Modern Period.
- (2) Describe the steps of Human Evolution.
- (3) Write a Geographical essay on 'Bhill' tribe.
- (4) Describe the influencing factors of distribution of population.
- (5) Explain about major languages in the world.

Q. 4. Answer the following questions in about **300** words each (**any two**) : **[30]**

- (1) Explain the nature, scope and relations of other Social Sciences of Human Geography.
  - (2) Explain the classification of Human races by 'Griffith Taylor'.
  - (3) Explain the population growth theory of Malthus.
  - (4) Mention major religions in the world and explain about Christian and Islam religions.
-

मराठी रूपांतर

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.
(४) नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.
(५) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

प्र. १. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे २० शब्दांत लिहा (कोणतेही दहा) :

[२०]

- (१) मानवी भूगोलाची व्याख्या लिहा.
- (२) मानवी भूगोलाच्या कोणत्याही दोन शाखा लिहा.
- (३) धर्माची व्याख्या लिहा.
- (४) निसर्गवाद (Determinism) म्हणजे काय?
- (५) जगातील कोणतीही दोन भाषा कुटुंबे लिहा.
- (६) जगातील कोणतेही दोन पर्वतीय प्रदेश लिहा.
- (७) नासिका निर्देशांक म्हणजे काय?
- (८) 'युवाग्रह' (मोरंग) म्हणजे काय?
- (९) गोंड जमातीची कोणतेही दोन शस्त्रे लिहा.
- (१०) लोकसंख्या घनतेची व्याख्या लिहा.
- (११) सागर किनारी प्रदेशातील कोणत्याही दोन आर्थिक क्रिया लिहा.
- (१२) 'बौद्ध' धर्माचे संस्थापक कोण होते?
- (१३) माल्थसच्या सिद्धान्तावरील कोणत्याही दोन टीका लिहा.

प्र. २. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे ५० शब्दांत लिहा (कोणतेही चार) : [२०]

- (१) निसर्गवाद.
- (२) धर्म आणि राष्ट्रीय एकात्मता.
- (३) भारताचे लोकसंख्या धोरण.
- (४) स्थलान्तराचे प्रकार.
- (५) शीतप्रदेशातील मानवी जीवन.
- (६) ग्रामीण वस्त्यांचे प्रकार.

प्र. ३. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे १५० शब्दांत लिहा (कोणतेही तीन) : [३०]

- (१) इतिहासपूर्व आणि आधुनिक काळातील मानवी भूगोलाचे वर्णन करा.
- (२) मानवी उत्क्रांतीचे टप्पे स्पष्ट करा.
- (३) 'भिल्ल' जमातीवर भौगोलिक वृत्तांत लिहा.
- (४) लोकसंख्या वितरणावर प्रभाव टाकणारे घटक सविस्तर लिहा.
- (५) जगातील प्रमुख भाषांचे वितरण करा.

प्र. ४. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत लिहा (कोणतेही दोन) : [३०]

- (१) मानवी भूगोलाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि इतर सामाजिक शास्त्रांशी असणारा संबंध सविस्तर लिहा.
- (२) 'ग्रिफीथ टेलर' यांचे मानवी वंशांचे वर्गीकरण सविस्तर लिहा.
- (३) माल्थसचा लोकसंख्या वाढीचा सिद्धांत स्पष्ट करा.
- (४) जगातील प्रमुख धर्म सांगून, ख्रिश्चन व ईस्लाम धर्मांचे सविस्तर वर्णन करा.

[4160] – 209

S. Y. B. A. B. ED. (INTEGRATED)

Examination – 2012

PAPER - XI

MARATHI

(Marathi Sahityatil Vivid Pravaha)

(Special I)

(2008 PATTERN)

पाठ्यपुस्तके : (१) नाटक – तृतीय रत्न

(२) कादंबरी – हाल्या हाल्या दूधू दे

वेळ : ३ तास

एकूण गुण : १००

सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(३) शब्द मर्यादेचे कटाक्षाने पालन करा.

प्र. १. पुढीलपैकी कोणत्या ही दहा प्रश्नांची प्रत्येकी २० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) नाटकाची कोणतीही एक व्याख्या लिहा.
- (२) विविध नाट्यप्रकारांची नावे लिहा.
- (३) मराठी नाटकांची पाच नावे त्यांच्या लेखकासह लिहा.
- (४) दलित रंगभूमीवर कोणत्या विचारांचा प्रभाव पडलेला जाणवतो?
- (५) महात्मा फुले यांनी १८८३मध्ये शेतकऱ्यांच्या समस्यांवर कोणता ग्रंथ लिहीला?
- (६) तृतीयरत्न नाटकातील जोशी कुणबी स्त्रीला कोणती भिती सांगतो?
- (७) 'कादंबरी'चे प्रमुख घटक कोणते?
- (८) कादंबरी आणि आत्मचरित्र यांच्या संयोगातून कोणता वाङ्मयप्रकार निर्माण होतो?
- (९) प्रादेशिक कादंबरीचे कोणते वैशिष्ट्य असते?

- (१०) न्यानबाचा मेव्हणा कोणते कपट कारस्थान करतो?
- (११) सावकाराचे कर्ज न्यानबा का फेडू शकत नाही?
- (१२) 'हाल्या हाल्या दूधू दे' यात कोणत्या प्रादेशिक बोलीचा वापर आहे?
- (१३) न्यानबाच्या आयुष्याचा शेवट होण्याचे कारण कोणते होते?

प्र. २. पुढील प्रश्नांची ५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

(अ) नाटक व कादंबरी यातील साम्यभेद स्पष्ट करा. [०५]

किंवा

वैदर्भिय बोलीतील कोणतेही पाच शब्द त्यांच्या प्रमाणभाषेतील अर्थासह लिहा. [०५]

(ब) वैद्य व्यवसायाशी संबंधित पाच शब्द व त्यांचे अर्थ लिहा. [०५]

किंवा

आकाशवाणी या माध्यमात येणाऱ्या पारिभाषिक संज्ञा कोणत्या? [०५]

प्र. ३. पुढील प्रश्नांची १५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

(अ) नाटकाचे विविध घटक स्पष्ट करा. [१०]

किंवा

तृतीय रत्न नाटकातील विदूषक या पात्राचे महत्त्व स्पष्ट करा. [१०]

(ब) कादंबरीतील कथानक व व्यक्तिदर्शन यांचे महत्त्व स्पष्ट करा. [१०]

किंवा

'हाल्या हाल्या दूधू दे' मधील 'सावकार' या व्यक्तिरेखेचे वर्णन करा. [१०]

प्र. ४. पुढील प्रश्नांची १५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

(अ) नाट्यतंत्र आणि नाटकातील संगीत यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट करा. [१०]

किंवा

'तृतीय रत्न' नाटकातील 'पाद्री' या पात्राचे व्यक्तिचित्रण करा. [१०]

(ब) कादंबरीची व्याख्या सांगून कादंबरीचे प्रकार स्पष्ट करा. [१०]

किंवा

‘हाल्या हाल्या दूधू दे’ या कादंबरीतील शोकांतिकेस ‘निसर्गाची अवकृपा’ कशा प्रकारे कारणीभूत ठरते?

[१०]

प्र. ५. ३०० शब्दांत उत्तरे लिहा :

(अ) स्वातंत्र्योत्तर काळात मराठी नाटकाचा आशय, रचना व सादरीकरणात झालेले परिवर्तन स्पष्ट करा.

[१५]

किंवा

‘तृतीय रत्न’ नाटकात समाजप्रबोधनासाठी महात्मा फुले यांनी केलेली पात्रांची योजना व संवाद प्रभावी होते हे स्पष्ट करा.

[१५]

(ब) १९२० ते १९७५ या कालखंडातील मराठी कादंबरीच्या विश्वाचा आढावा घ्या.

[१५]

किंवा

नियती आणि मानवी प्रवृत्तीच्या दुष्टचक्रात अडकलेल्या ‘न्यानबा’ची शोकांतिका ‘हाल्या हाल्या दूधू दे’मध्ये कशाप्रकारे मांडलेली आहे?

[१५]

[4160] – 210

S. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

PAPER - XI

HINDI

(Kavyashastra)

(Special - I)

(2008 Pattern)

समय : तीन घण्टे

पूर्णांक : १००

सूचना : (१) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(२) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्न के पूर्णांक हैं।

प्र. १. निम्नलिखित में से किन्हीं दस प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिये :

[२०]

- (१) आचार्य मम्मट और विश्वनाथ द्वारा की गई काव्य की परिभाषा लिखिए।
- (२) काव्य के तीन कारण बताइए।
- (३) शैली तत्त्व से क्या तात्पर्य है?
- (४) खंडकाव्य की परिभाषा लिखिए।
- (५) गद्यकाव्य के चार तत्त्व बताइए।
- (६) लक्षणा किसे कहते हैं?
- (७) शब्दालंकार से क्या तात्पर्य है?
- (८) गद्य साहित्य के भेद बताइए।
- (९) माध्यम के आधार पर नाटक के भेद लिखिए।
- (१०) एकांकी की परिभाषा लिखिए।
- (११) रस-सूत्र लिखिए।
- (१२) आलोचक के चार गुण बताइए।
- (१३) मात्रिक छंद किसे कहते हैं?

प्र. २. (अ) निम्नलिखित में से किन्हीं दो अलंकारों का सोदाहरण परिचय दीजिए : [१०]

- (१) वक्रोक्ति
- (२) विरोधाभास
- (३) उत्प्रेक्षा
- (४) अतिशयोक्ति

(आ) निम्नलिखित में से किन्हीं दो छंदों के लक्षण सोदाहरण स्पष्ट कीजिये : [१०]

- (१) मंदाक्रांता
- (२) दोहा
- (३) चौपाई
- (४) कुंडलियाँ

प्र. ३. निम्नलिखित में से किन्हीं चार के उत्तर लिखिये : [२०]

- (१) 'प्रतिभा' की संकल्पना को स्पष्ट कीजिए।
- (२) काव्य में शैली तत्त्व का क्या महत्त्व है?
- (३) काव्य में अलंकार का स्थान स्पष्ट कीजिए।
- (४) कहानी के उद्देश्य तथा शीर्षक इन दो तत्त्वों का परिचय दीजिए।
- (५) एकांकी की विशेषताएँ बताइए।
- (६) आचार्य पंडितराज जगन्नाथ की काव्य की परिभाषा को स्पष्ट कीजिए।

प्र. ४. निम्नलिखित में से किन्हीं दो के उत्तर लिखिए : [२०]

- (१) अभिधा, लक्षणा और व्यंजना का सोदाहरण परिचय दीजिए।
- (२) उपन्यास के तत्त्वों का परिचय दीजिए।
- (३) आलोचक के गुणों का उल्लेख करते हुए आलोचना की विशेषताएँ बताइए।

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 03

प्र. ५. निम्नलिखित में से किन्हीं चार पर टिप्पणियाँ लिखिए :

[२०]

- (१) कला कला के लिए।
- (२) खंडकाव्य।
- (३) दृश्यकाव्य और श्राव्यकाव्य का अंतर।
- (४) रसराज शृंगार।
- (५) रेखाचित्र।
- (६) बुद्धितत्त्व।

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 02

[4160] – 211

S. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

Paper - XI

ENGLISH

(UNDERSTANDING DRAMA)

(Special - I)

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

Prescribed Texts :

- (1) The Importance of Being Earnest - Oscar Wilde
- (2) Death of a Salesman - Arthur Miller
- (3) Hayavadana - Girish Karnad

Note : (i) *All questions are compulsory.*
(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

Q. 1. Attempt **any four** of the following :

[20]

- (a) What is Tragedy? Give an example.
- (b) What is Drama?
- (c) Explain the term 'Dialogue'.
- (d) What is meant by 'The Three Unities'?
- (e) Explain the concept of 'Conflict'.
- (f) What is Plot? What are its types?

Q. 2. Attempt **any two** of the following :

[20]

- (a) Consider Wilde's 'The Importance of Being Earnest' as a comedy of manners.
- (b) Give a character sketch of Algernon Moncrieff in 'The Importance of Being Earnest'.

[4160] – 211

Page 1

P.T.O.

- (c) The play 'The Importance of Being Earnest' shows Wilde's social observation. Discuss.

Q. 3. Attempt any two of the following :

[20]

- (a) Discuss Willy Loman as a tragic hero in the drama 'Death of a Salesman'.
- (b) Consider 'Death of a Salesman' as a Realistic play.
- (c) Discuss the role of Symbolism in 'Death of a Salesman'.

Q. 4. Attempt any two of the following :

[20]

- (a) Show how Hayavadana is a complete play about incompleteness.
- (b) Discuss the plot structure of Hayavadana.
- (c) Give the character sketch of Padmini.

Q. 5. Attempt any four of the following :

[20]

- (a) What is comedy of manners? Explain with reference to 'Importance of Being Earnest'.
- (b) Explain the meaning and nature of tragedy with reference to 'Death of a Salesman'.
- (c) Conflict is the soul of a drama. How is this applicable to 'Importance of Being Earnest'.
- (d) Comment on the use of stage properties in 'Hayavadana'.
- (e) Explain flat and round characters with reference to 'Death of a Salesman'.
- (f) Write a note on the comic elements in 'Hayavadana'.

[4160] – 212

S. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

GEOGRAPHY

INDIA - A GEOGRAPHICAL ANALYSIS

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Figures to the right indicate full marks.*
  - (iii) *Draw neat diagrams wherever necessary.*
  - (iv) *Use of map st encils is allowed.*

Q. 1. Answer the following questions in about **20** words (**any ten**) :

[20]

- (1) Name of the highest peak in Himalaya.
- (2) Write the relative location of India.
- (3) Name any four tributaries of the Ganga river.
- (4) Write any two characteristics of monsoon.
- (5) Write any two west flowing rivers on the Deccan plateau.
- (6) Mention the types of soil in India.
- (7) Write any four types of Indian forest.
- (8) Mention the types of coal.
- (9) Write the full form of O. N. G. C.
- (10) What is White Revolution?
- (11) What is Over population?
- (12) What is Migration?
- (13) Write any two International Air-ports in India.

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

Q. 2. Answer the following questions in about **50** words (**any four**) : **[20]**

- (1) Godavari River System.
- (2) Soil Conservation.
- (3) Incoming Monsoon.
- (4) Tropical evergreen forests in India.
- (5) Problems of Urbanization.
- (6) Distribution of Manganese in India.

Q. 3. Answer the following questions in about **150** words each (**any three**) : **[30]**

- (1) Give an account of Geological formation of India.
- (2) Write the causes and effects of deforestation in India.
- (3) Explain the importance of agriculture in Indian economy.
- (4) Describe the Oil and Natural Gas distribution in India.
- (5) Explain the problems of population growth in India.

Q. 4. Answer the following questions in about **300** words each (**any two**) : **[30]**

- (1) Describe the physiographic divisions of India in detail.
  - (2) Describe the distribution of Iron-ore and Coal of India in detail.
  - (3) Explain the importance of distribution of Railways in the development of industry.
  - (4) Describe the growth and distribution of population in India.
-

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.
(४) नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.
(५) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

प्र. १. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे २० शब्दांत लिहा (कोणतेही दहा) :

[२०]

- (१) हिमालयातील सर्वात उंच शिखराचे नाव लिहा.
- (२) भारताचे सापेक्ष स्थान लिहा.
- (३) गंगा नदीच्या कोणत्याही 'चार' उपनद्यांची नावे लिहा.
- (४) मान्सूनचे कोणतेही 'दोन' गुणधर्म लिहा.
- (५) दख्खनच्या पठारावरील कोणत्याही 'दोन' पश्चिम वाहिनी नद्यांची नावे लिहा.
- (६) भारतातील मृदा प्रकार लिहा.
- (७) भारतातील कोणतेही 'चार' जंगल प्रकार लिहा.
- (८) कोळशाचे प्रकार लिहा.
- (९) ओ. एन. जी. सी. चे पूर्ण रूप लिहा.
- (१०) धवलक्रांती म्हणजे काय?
- (११) अतिरिक्त लोकसंख्या म्हणजे काय?
- (१२) स्थलान्तर म्हणजे काय?
- (१३) भारतातील कोणत्याही 'दोन' आंतरराष्ट्रीय विमानतळांची नावे लिहा.

प्र. २. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे ५० शब्दांत लिहा (कोणतेही चार) : [२०]

- (१) गोदावरी नदीप्रणाली.
- (२) मृदा संधारण.
- (३) मान्सूनचे आगमन.
- (४) भारतातील उष्ण कटिबंधीय सदाहरित अरण्ये.
- (५) शहरीकरणाच्या समस्या.
- (६) मँगनिजचे भारतातील वितरण.

प्र. ३. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे १५० शब्दांत लिहा (कोणतेही तीन) : [३०]

- (१) भारताच्या भूगर्भ रचनेचा भौगोलिक वृत्तांत लिहा.
- (२) भारतातील वृक्षतोडीची कारणे आणि परिणाम सविस्तर लिहा.
- (३) भारतीय अर्थव्यवस्थेतील शेतीचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (४) भारतातील खनिज तेल व नैसर्गिक वायूचे वितरण लिहा.
- (५) भारतातील लोकसंख्या वाढीच्या समस्या लिहा.

प्र. ४. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत लिहा (कोणतेही दोन) : [३०]

- (१) भारताच्या प्राकृतिक विभागांचे सविस्तर वर्णन करा.
- (२) भारतातील लोहखनिज व कोळशाचे वितरण सविस्तर लिहा.
- (३) औद्योगिक विकासातील रेलवे वितरणाचे महत्त्व विस्ताराने लिहा.
- (४) भारतीय लोकसंख्येची वाढ आणि वितरण सविस्तर लिहा.

[4160] – 213

S. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Optional Examination – 2012

**CONTENT CUM METHODOLOGY OF
SCHOOL SUBJECTS**

(Paper - VI)

Content Cum Methodology - English

(2008 Pattern)

Time : 1.30 Hours

Total Marks : 50

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Figures to the right indicate full marks.*
  - (iii) *Answer limit : 300 - 350 words each for questions carrying 15 marks.
130 - 150 words each for questions carrying 05 marks.*
-
-

Q. 1. Explain the importance of English language with respect to its place in school curriculum. Justify with the functional role of English with an example. **[15]**

OR

What is C.C.M. of English Education? Which points as an English Teacher you should consider while making C.C.M. analysis, explain with an example.

Q. 2. What is Communicative Approach in teaching of English? What are the merits and demerits of this approach, explain it with an example. **[15]**

OR

What is Diagnostic Test? Explain the concept of Remedial Teaching. As an English Teacher how will you implement it effectively?

Q. 3. Write short notes (any four) :

[20]

- (1) Write the concept and importance of C.C.M.
  - (2) Moral Value–Sensitivity.
  - (3) Methods of teaching reading : Alphabet and phonic.
  - (4) Merits of deductive method while teaching grammar.
  - (5) Advantages of Language Laboratory.
  - (6) Write any five qualities of effective English teacher.
-

S. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

**CONTENT CUM METHODOLOGY OF
SCHOOL SUBJECTS**

(Paper - XII)

आशययुक्त अध्यापन पद्धती – मराठी

(2008 Pattern)

वेळ : १.३० तास

एकूण गुण : ५०

सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(३) उत्तरे शब्दमर्यादा : (अ) दीर्घोत्तरी – ३०० ते ३५० शब्द (१५ गुणांच्या प्रश्नांसाठी प्रत्येकी)

(ब) लघूत्तरी – १३० ते १५० शब्द (०५ गुणांच्या प्रश्नांसाठी प्रत्येकी)

प्र. १. आशययुक्त अध्यापन म्हणजे काय? आशययुक्त अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती? ही [१५]

उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी कोणकोणत्या पायऱ्यांचा स्वीकार करावा लागतो ते मातृभाषा मराठीच्या उदाहरणातून स्पष्ट करा.

किंवा

सहशालेय उपक्रमाचे स्वरूप व महत्त्व स्पष्ट करून सहशालेय उपक्रमाद्वारे भाषिक व वाङ्मयीन उद्दिष्टे कशी साध्य करता येतील? सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र. २. मातृभाषा मराठी अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? माध्यमिक स्तरावर वापरल्या जाणाऱ्या [१५]

कोणत्याही दोन अध्यापन पद्धतींचे गुणदोष लिहा. दैनंदिन अध्यापनात या पद्धतींचा वापर कसा कराल? उदाहरणासह स्पष्ट करा.

किंवा

‘वैज्ञानिक दृष्टिकोन’ व ‘स्त्री-पुरुष समानता’ या मूल्यांचा अर्थ व उद्दिष्टे स्पष्ट करून ही मूल्ये माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांमध्ये रुजविण्यासाठी मातृभाषा शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल? उदाहरणासह लिहा.

प्र. ३. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[२०]

- (अ) मातृभाषा मराठीचे स्थान उंचावण्यासाठी मातृभाषा मराठी शिक्षक म्हणून तुम्ही काय कराल?
- (ब) 'आशयविश्लेषणाचा' मातृभाषा मराठी शिक्षकाला अध्यापन करण्यासाठी होणारा उपयोग सोदाहरण लिहा.
- (क) मातृभाषा मराठीच्या मूल्यमापनात 'मौखिक परीक्षा' या मूल्यमापन साधनाचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (ड) 'विषय संरचने'चा अध्ययन-अध्यापनात होणारा उपयोग स्पष्ट करा.
- (इ) सांघिक अध्यापन (गट अध्यापन) करताना शिक्षक म्हणून तुम्हांला आलेल्या अडचणी लिहा.
- (फ) वर्गाध्यापनासाठी पाठ नियोजन करताना कोणती काळजी घ्यावी लागते? ते लिहा.

S. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

**CONTENT CUM METHODOLOGY OF
SCHOOL SUBJECTS**

आशययुक्त अध्यापन पद्धती - हिन्दी

(2008 Pattern)

समय : १.३० घण्टे

पूर्णांक : ५०

सूचनाएँ : (१) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(२) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्न के पूर्णांक हैं।

(३) उत्तरों के लिए शब्द मर्यादा : (अ) दीर्घोत्तरी - ३०० ते ३५० शब्द (१५ गुण)

(ब) लघूत्तरी - १३० ते १५० शब्द (०५ गुण)

प्र. १. भाषा की परिभाषा बताते हुए भाषा के प्रयोजन लिखिए। माध्यमिक स्तर पर हिन्दी भाषा शिक्षा के उद्देश्य स्पष्ट कीजिए। [१५]

अथवा

हिन्दी भाषा संरचना का महत्व बताइए। विधि, काल तथा भाषिक कौशल्यों के आधार पर हिन्दी भाषा संरचना का प्रारूप बनाइए।

प्र. २. पाठ्यचर्या और पाठ्यक्रम के बीच का अंतर स्पष्ट कीजिए। पाठ्यक्रम और पाठ्यपुस्तक के संबंध को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [१५]

अथवा

आशय विश्लेषण संकल्पना स्पष्ट कीजिए। किसी एक कक्षा के पाठ का आशय विश्लेषण का नमूना तैयार कीजिए।

प्र. ३. टिप्पणियाँ लिखिए (केवल चार) : [२०]

(१) भारत की भाषिक समस्या तथा उपाय।

(२) व्याकरण शिक्षा की दो पद्धतियाँ।

Total No. of Questions - 03]

[Total No. of Printed Pages - 06

- (३) शिक्षा सहायक साधनों का प्रयोग करते समय कौनसी सावधानी बरतोगे?
- (४) भाषा अध्यापन में निदानात्मक शिक्षा का महत्व ।
- (५) हिन्दी अध्यापक के पाँच गुण ।
- (६) पद्य अध्यापन के उद्देश्य ।

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 214

S. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

HISTORY

Special Paper - I

(Introduction to History)

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

Note : (i) *All questions are compulsory.*
(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

Q. 1. Answer the following questions in about 50 words (any four) : [20]

- (1) Explain the importance of History.
- (2) Write the importance of written sources of History.
- (3) Explain the thoughts of V. K. Rajwade about History.
- (4) Explain the co-relation between History and Psychology.
- (5) Explain the need of the study of Subaltern History.
- (6) Why Herodotus is said to be the Father of History?

Q. 2. Answer the following questions in about 150 words each (any three) : [30]

- (1) Explain the nature of History.
- (2) What are the important uses of secondary sources?
- (3) What are the thoughts of Arnold Toynbee about History Writing?
- (4) What is the definition of Romila Thapar's Secularism?
- (5) Write a note on 'Repetition of History'.

[4160] – 214

Page 1

P.T.O.

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

Q. 3. Answer the following questions in about **300** words each (**any two**) : **[30]**

- (1) What is meant by 'Internal Criticism'? Which problem arise in it?
- (2) Explain the work of Riyasatkar Sardesai about History writting.
- (3) Explain the characteristics of Nationalist History writing.

Q. 4. Answer the following questions in about **500** words each (**any one**) : **[20]**

- (1) Explain the stage of Evaluation and Analysis of Historical Research method.
  - (2) Explain the relation between History and various co-operative sciences.
-

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र. १. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे ५० शब्दांत लिहा (कोणतेही चार) : [२०]

- (१) इतिहासाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (२) इतिहासाच्या लिखित साधनांचे महत्त्व लिहा.
- (३) वि. का. राजवाड्यांचे इतिहासविषयक विचार स्पष्ट करा.
- (४) इतिहास व मानसशास्त्र यांचा सहसंबंध स्पष्ट करा.
- (५) वंचिताच्या इतिहासाच्या अभ्यासाची गरज स्पष्ट करा.
- (६) हिरोडोटसला 'इतिहासाचा जनक' असे का म्हणतात?

प्र. २. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे १५० शब्दांत लिहा (कोणतेही तीन) : [३०]

- (१) इतिहासाचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- (२) दुय्यम साधनांचे महत्त्वाचे उपयोग कोणते?
- (३) अर्नोल्ड टॉयन्बीचे इतिहास लेखनविषयक विचार कोणते?
- (४) रोमिला थापर यांची सेक्युलॅरिझमची व्याख्या काय आहे?
- (५) इतिहासाची पुनरावृत्ती यावर टीप लिहा.

प्र. ३. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन) : [३०]

- (१) अंतरंग परीक्षण म्हणजे काय? त्यात कोणत्या अडचणी येतात?
- (२) रियासतकार सरदेसाईंचे इतिहासविषयक लेखनकार्य स्पष्ट करा.
- (३) राष्ट्रवादी इतिहास लेखनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

प्र. ४. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ५०० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणताही एक) : [२०]

- (१) ऐतिहासिक संशोधन पद्धतीतील परीक्षणाचा आणि विश्लेषणाचा टप्पा स्पष्ट करा.
- (२) इतिहासाचा विविध साहाय्यकारी शास्त्रांशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.

[4160] – 301

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

Paper - I

(I) EDUCATION FOR NEW TIMES

(II) MODERN INDIAN SOCIETY

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Answers to the two sections should be written in separate answer-books.*
  - (iii) *Figures to the right indicate full marks.*
  - (iv) *Essay type questions carry fifteen (15) marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
  - (v) *Short answer type questions carry five (5) marks and answers to the same are expected to be written in 120 to 150 words.*
  - (vi) *Supplement will not be provided.*
-
-

SECTION - I

EDUCATION FOR NEW TIMES

- Q. 1.** Explain the concept of education. Compare formal and non-formal education and explain with examples how non-formal education is useful to modern Indian society. **[15]**

OR

State the goals of Jain Education? How will you implement these goals for the development of society in modern times?

- Q. 2.** “Mudliar Commission” has made fundamental changes in secondary education. Explain this statement with special reference to its recommendations. **[15]**

Total No. of Questions - 3+3]

[Total No. of Printed Pages - 06

OR

What are the main principles of education a philosophy of Ravindranath Tagore? How will you take efforts to implement these principles in today's educational system?

Q. 3. Write short notes (Any four) (Word limit 120-150) :

[20]

- (a) Functions of education philosophy
  - (b) Importance of Peace Education
  - (c) Aims of modern Education
  - (d) Importance of National Integration
  - (e) Qualities of good teacher in new times
  - (f) Role of teacher in the age of globalization
-

SECTION - II
MODERN INDIAN SOCIETY

- Q. 1.** State the characteristics of Globalization, Privatization and Modernization. State role of teacher in Modern Indian Society? [15]

OR

State the meaning of Family. Describe functions of family. What are the responsibilities of family in new times?

- Q. 2.** How is the impact of press, television and internet increasing on society? [15]
How will you use them for the educational development of pupils?

OR

Why is school called as community development centre? Discuss activities for the socialization of students in school.

- Q. 3.** Write short notes (**Any four**) (Word limit **120-150**) : [20]

- (1) Education as an instrument of social change.
  - (2) Government programme for the development of minority people.
  - (3) Functions of school.
  - (4) Educational importance of Reference group.
  - (5) What efforts have been made by the Maharashtra Government for the development of women's education?
  - (6) Role of Internet in social change.
-

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) दोन्ही विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावी.
(३) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(४) प्रश्न क्रमांक १, २, ४ आणि ५ची उत्तरे प्रत्येकी ३५० ते ४०० शब्दांत लिहा.
(५) प्रश्न ३ आणि ६ची उत्तरे १२० ते १५० शब्दांत लिहा.
(६) पुरवणी दिली जाणार नाही.

विभाग - १

नवीन काळासाठी शिक्षण

- प्र. १. शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा. औपचारिक व अनौपचारिक शिक्षणाची तुलना करून आधुनिक भारतीय समाजाला अनौपचारिक शिक्षण कसे उपयुक्त आहे ते सोदाहरण लिहा.

[१५]

किंवा

जैन काळातील शिक्षणाची ध्येये स्पष्ट करा. आधुनिक काळातील समाजाच्या विकासासाठी त्या ध्येयांचा आपण शिक्षक म्हणून कसा उपयोग कराल?

- प्र. २. 'मुदलीयार आयोग हा माध्यमिक शिक्षणातील आमूलाग्र बदल करणारा आयोग आहे' हे विधान मुदलीयार आयोगाच्या शिफारशीच्या आधारे स्पष्ट करा.

[१५]

किंवा

रवीन्द्रनाथ टागोर यांच्या शैक्षणिक तत्वज्ञानाचे प्रमुख सिद्धान्त कोणते? आजच्या शिक्षणव्यवस्थेत ते अंमलात आणण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल?

Total No. of Questions - 3+3]

[Total No. of Printed Pages - 06

प्र. ३. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) शैक्षणिक तत्वज्ञानाची कार्ये.
- (२) शांतता शिक्षणाचे महत्त्व.
- (३) आधुनिक शिक्षणाचे ध्येये.
- (४) राष्ट्रीय एकात्मतेकरिता शिक्षण.
- (५) आधुनिक काळातील शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये.
- (६) जागतिकीकरण युगातील शिक्षकाची भूमिका.

विभाग - २
आधुनिक भारतीय समाज

- प्र. १. आधुनिक भारतीय समाजात जागतिकीकरण, खाजगीकरण आणि आधुनिकीकरणाची वैशिष्ट्ये सांगून शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.

[१५]

किंवा

कुटुंब म्हणजे काय? कुटुंबाची कार्ये कोणती? आधुनिक भारतीय समाजात कुटुंबाच्या जबाबदाऱ्या कोणत्या?

- प्र. २. वृत्तपत्रे, दूरदर्शन व इंटरनेट यांचा समाजावर प्रभाव कसा वाढत आहे? विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासासाठी तुम्ही कसा उपयोग करून घ्याल?

[१५]

किंवा

शाळेला एक सामाजिक विकासाचे केंद्र असे का म्हणतात? शाळेतील विद्यार्थ्यांचे सामाजिकरण होण्यासाठी उपक्रमांची चर्चा करा.

- प्र. ३. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[२०]

(शब्दमर्यादा १२० ते १५० शब्दांत)

(१) 'शिक्षण' हे सामाजिक बदलाचे साधन आहे.

(२) अल्पसंख्यांकांसाठी शासनाचे उपक्रम.

(३) शाळेची कार्ये.

(४) संदर्भ गटाचे शैक्षणिक महत्त्व.

(५) महाराष्ट्र शासनाने स्त्री शिक्षणाच्या विकासासाठी कोणते प्रयत्न केले आहेत?

(६) सामाजिक बदलात इंटरनेटची भूमिका.

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 03

[4160] – 302

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

COMPULSORY ENGLISH

(2008 Pattern)

Prescribed Text :

Reflections - III, Ed. by. C.L.N. Prakash

Time : Three Hours

Total Marks : 100

Note : (i) *All questions are compulsory.*
(ii) *Figure to the right indicate full marks.*

Q. 1. Attempt any two of the following :

[20]

- (a) How does Schatz's father handle the conflict in the boy's mind.
- (b) 'Small rooms discipline the mind, large rooms distract it', explain.
- (c) Consider 'The Justice of the peace', as a dramatic monologue.
- (d) Sum up the two unplanned events in Narayan Murthy's life.

Q. 2. Attempt any two of the following :

[20]

- (a) Consider 'The Unicorn in the Garden' as a moral story.
- (b) Comment on 'Meeting at Night' as a love lyric.
- (c) Show how 'Real time, deals with the struggles of a middle class family.
- (d) Define the concept of 'e-waste'. How does it affect the environment?

Q. 3. Attempt **any two** of the following :

[20]

- (a) Write a short essay on 'Pollution'.
- (b) Write a formal letter for the job of 'Lecturer' in a senior college.
- (c) You are selected for the post of a teacher. Write an e-mail to your parents.
- (d) Prepare an advertisement about a new product : Pen.

Q. 4. Attempt **any two** of the following :

[20]

- (a) Use the following common binomial expressions in your own sentences :
  - (i) eyes and ears.
  - (ii) health and safety
  - (iii) burns and scalds
  - (iv) ball and socket
  - (v) cold and cough
- (b) Look at the words in column 'A' which are often used in British English and match them with the words of 'B' American English given in column 'B'.

Column 'A'	Column 'B'
Autumn, chemist's, cinema wardrobe, film, flat, rubbish, pavement, tap, crossroads.	Intersections, grabage, sidewalk, the fall, movie, apartment, drugstore, closet, theater, faucet.

- (c) Circle the odd word and explain why
  - (i) Rose, sunflower, lotus, cherry.
  - (ii) Vowels, stress, noun, syllables.

- (iii) Butterfly, bug, wicker, cricket.
- (iv) Silver, cotton, iron, gold.
- (v) Syllabus, curriculum, book, note-book.

Q. 5. Attempt any five of the following :

[20]

- (a) Fill in the blanks with the following markers.
[now, mind you, you see]
  - (i) ....., I wan't you to look at this chart.
  - (ii) ....., What was it you were telling me?
- (b) Complete the sentences with 'will' or 'are going to' as appropriate :
  - (i) I (book) the cab if you (get) the train tickets.
  - (ii) If you (write) to Kapil, I (give) you his address.
- (c) Identify the adverbs from the following sentences :
  - (i) I simply did my duty.
  - (ii) We always go to bed early.
- (d) Make adjectives of the following words :
  - (i) Arrive
  - (ii) Beauty
- (e) Which of the following expressions occur with MAKE and which of them occur with DO?
  - (i) Good
  - (ii) A promise
- (f) Make adverbs of the following :
  - (i) Merry
  - (ii) Sudden

[4160] – 303

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

PAPER - III

MARATHI (General - I)

(2008 Pattern)

(Adhunik Marathi Sahitya and Upayoji Marathi)

- अभ्यासक्रम : (१) ग्रंथ परीक्षण
(२) प्रार्थनेची घंटा (ललित लेख संग्रह) अशोक कोतवाल
(३) चिनी मातीतील दिवस (प्रवास वर्णन) लक्ष्मण गायकवाड

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) शब्द मर्यादेचे कटाक्षाने पालन करावे.

प्र. १. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे २०० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

- (अ) ग्रंथ परीक्षणाचे स्वरूप स्पष्ट करून ग्रंथ परीक्षण करताना कोणते महत्त्वाचे घटक तुम्ही लक्षात घ्याल ते लिहा.

किंवा

‘ग्रंथ परीक्षण हा ग्रंथ व वाचक यांमधील दुवा असतो’ हे स्पष्ट करा.

- (ब) तुम्ही अभ्यासलेल्या कोणत्याही एका पुस्तकाचे परीक्षण लिहा.

प्र. २. कोणत्याही दहा प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे २० शब्दांत लिहा :

[२०]

- (१) मराठी साहित्यात गुजगोष्टींचे लेखन कोणी केले?
(२) लेखक अशोक कोतवाल यांची आजी रात्री दाराला भांडी का लावत असे?
(३) सकाळ झाल्यावर लोकांना डोंगरावर कोणते दृश्य दिसले?

- (४) दुष्काळात पाऊस पडावा म्हणून गावातील लोक देवाला कशा प्रकारे साकडे घालत?
- (५) बगळ्यांचा थवा पाहून चिमुर्डी काय म्हणत असे?
- (६) अंबाबोय आणि चिंधाबोय चोळी शिवल्यावर दत्तूबाप्पाला कोणता मोबदल देत?
- (७) पायवाटांच्या निर्मितीबद्दल लेखकाची बालपणीची कल्पना काय होती?
- (८) 'प्रवासवर्णन' लेखनामागील मुख्य प्रेरणा कोणत्या असतात?
- (९) मराठीतील चार प्रवासवर्णनांची नावे लेखकांसह लिहा.
- (१०) लेखकाला चीनमध्ये जाण्यासाठी कोणाकडून पत्र आले होते?
- (११) बँकॉकच्या विमानतळावर लेखकाच्या दृष्टीने सर्वात चांगली कोणती गोष्ट आढळली?
- (१२) भारत-चीन महोत्सवातील आपल्या भाषणात लक्ष्मण गायकवाड यांनी कोणते महत्त्वाचे मुद्दे मांडले?
- (१३) झिनान शहरातील मंदिरात लेखकाने कोणाची मूर्ती पाहिली?

प्र. ३. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[१०]

(अ) वैचारिक साहित्य आणि ललित गद्य यांतील साम्य स्पष्ट करा.

किंवा

ललित गद्य लेखनाची प्रयोजने कोणती?

(ब) 'प्रवासवर्णन' या वाङ्मय प्रकाराची वैशिष्ट्ये सांगा.

किंवा

प्रवासवर्णनाचे प्रमुख घटक स्पष्ट करा.

प्र. ४. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे २०० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

(अ) 'सावल्या' लेखाचे रसग्रहण करा.

किंवा

'अंबाबोयची ओसरी' या लेखातील प्रमुख पात्रांची व्यक्तिवैशिष्ट्ये लिहा.

(ब) चीन देशाचा प्रवास करण्यापूर्वी लक्ष्मण गायकवाड यांना कोणती पूर्वतयारी करावी लागली?

किंवा

चीनमधील ऐतिहासिक ठेव्यांची वैशिष्ट्ये लक्ष्मण गायकवाड यांनी कशाप्रकारे सांगितली आहेत?

प्र. ५. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[३०]

- (अ) 'व्यक्तिचित्रण आणि गूढरम्यता' ही अशोक कोतवाल यांच्या लेखनशैलीची वैशिष्ट्ये आहेत हे 'प्रार्थनेची घंटा'च्या आधारे स्पष्ट करा.

किंवा

आत्मभानात्मक ललितलेख असलेला वैशिष्ट्यपूर्ण लेखसंग्रह या दृष्टीने 'प्रार्थनेची घंटा'चे परीक्षण करा.

- (ब) चीनमधील कायदे व श्रमप्रतिष्ठेला असणारे महत्त्व, 'चिनी मातीतील दिवस'च्या आधारे स्पष्ट करा.

किंवा

चीनमधील सार्वजनिक स्वच्छता व शिक्षण व्यवस्था यांबाबत लक्ष्मण गायकवाड यांनी अनुभवलेल्या वस्तुस्थितीचे वर्णन करा.

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 304

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

NIBANDH, KAVYANATAK AND VYAKARAN

(HINDI)

(PAPER - III)

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

पाठ्यपुस्तके : (१) निबंधसौरभ : संपादक : प्रा उमा जाधव,
डॉ. पी. व्ही. कोटमे

(२) काव्यनाटक : गाथा कुरुक्षेत्र की
लेखक - मनोहर श्याम जोशी

Q. 1. (अ) निम्नलिखित पारिभाषिक शब्दों में से किन्हीं आठ के हिन्दी पर्याय लिखिए :

[8]

- (i) Accounts officer
- (ii) Broker
- (iii) Census officer
- (iv) Director of Education
- (v) Head constable
- (vi) Lecturer
- (vii) Inspector of Training
- (viii) Educational Adviser
- (ix) News Reporter
- (x) Research Associate

(ब) निम्नलिखित में से किन्हीं चार के पूर्ण हिन्दी पर्याय लिखिए :

[8]

- (i) A. C. P
- (ii) B. I. R. D.
- (iii) C. I. B

[4160] – 304

Page 1

P.T.O.

- (iv) D. C. C. B.
- (v) F. A. O
- (vi) G. A. I. L.
- (vii) I. D. B. I

(स) निम्नलिखित विषयों में से किसी एक विषय पर वार्ता-लेखन कीजिए : [8]

- (i) नव हिन्दी कवियों का हास्य-व्यंग कवि सम्मेलन हाल ही में सम्पन्न हुआ। समाचार पत्र हेतु वार्ता-लेखन कीजिए।
- (ii) 26 जनवरी - गणतंत्र दिवस पर दिल्ली में सम्पन्न हुई झाँकियों के संदर्भ में दूरदर्शन हेतु वार्ता - लेखन कीजिए।

Q. 2. (अ) निम्नलिखित अवतरणों में से किन्हीं दो की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए : [10]

- (i) यदि हमारे कहने से निश्चय न आवे तो कुछ दिन स्वयं अभ्यास करके परीक्षा ले लीजिए तो विश्वास हो जायगा कि विश्वास में बड़ी भारी शक्ति है।
- (ii) ऐसे ऐतिहासिक अवशेषों के भीतर से यहाँ 'मनुष्य' की दुर्जय विजय-यात्रा चली है।
- (iii) आदमी की रोटी तो छीनी ही जाती है, उसके हिस्से की करुणा भी छीन ली जाती है।

(ब) निम्नलिखित अवतरणों में से किन्हीं दो की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए : [10]

- (i) अपने आँसुओं को पोंछ द्रौपदी, धैर्य धर
जीवन-डाल से टपक पड़ेंगे युद्धभूमि में
काल के पकाये कौरव
योद्धा पति तेरे देंगे उन्हें मृत्युदंड
दिलायेंगे तुझे प्रतिशोध।
- (ii) हे प्रभु!
अब तक अज्ञान में नर साधारण समझकर आपको
मित्रवत व्यवहार मैं करता रहा
कर दें क्षमा मुझको।

- (iii) पहले क्यों नहीं कहा माता
पहले कहा होता तो क्यों कर हुआ होता
कुरुवंश का संहार इस कुरुक्षेत्र में?

Q. 3. (अ) निम्नलिखित में से किन्हीं दो के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [10]

- (i) 'मजदूरी और प्रेम' निबंध में लेखक क्या संदेश देना चाहते हैं?
(ii) लेखक बुढ़ापे से मुक्ति के लिए ईश्वर से क्या दुआ माँगते हैं?
(iii) 'शनि सबसे सुंदर ग्रह' निबंध के अनुसार शनि ग्रह को अशुभ क्यों माना है?

(ब) निम्नलिखित में से किन्हीं दो के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [10]

- (i) श्रीकृष्ण ने कौरव-पांडवों में किस प्रकार संधि करने का प्रयास किया?
(ii) अभिमन्यु को वीरगति कैसे प्राप्त हुई?
(iii) 'गाथा कुरुक्षेत्र की' काव्य नाटक के देश, काल, वातावरण पर प्रकाश डालिए।

Q. 4. (अ) निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर लिखिए : [10]

- (i) 'करुणा' निबंध में लेखक ने करुणा की मनोवैज्ञानिकता किस प्रकार प्रस्तुत की है?
(ii) 'हिम्मत और जिंदगी' निबंध में 'दिनकर' जी ने सही जिंदगी को किस प्रकार अभिव्यक्त किया?

(ब) निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर लिखिए : [10]

- (i) 'गाथा कुरुक्षेत्र की' काव्यनाटक का परिचय अपनी भाषा में दीजिए।
(ii) 'गाथा कुरुक्षेत्र की' काव्यनाटक की प्रतीकात्मकता पर प्रकाश डालिए।

Q. 5. (अ) निम्नलिखित में से किसी एक पत्र का प्रारूप तैयार कीजिए : [8]

- (i) डॉ. अरुण शर्मा, मुख्य आयुक्त, मानव संसाधन विकास मंत्रालय, महाराष्ट्र, सभी सरकारी कार्यालयों को 19 फरवरी, शिव जयंती के रूप में मनाने के संदर्भ में परिपत्र जारी करती है।

- (ii) कु. भारती पाटील, शाखा प्रबंधक, बैंक ऑफ महाराष्ट्र, पुणे अपनी शाखा के कर्मचारियों को सुरक्षा संबंधी सतर्कता के लिए कार्यालय आदेश जारी करती है।

(ब) निम्नलिखित अंग्रेजी परिच्छेद का हिन्दी में अनुवाद कीजिए :

[8]

Once there was a king who ruled over a kingdom whose subjects were very lazy. Quite fed up with their lazy ways, the king decided to test his subjects. He had a huge stone put in the middle of the main road and a bag of gold hidden under it. On the bag was the message “for the person who removes this stone.” All the people who passed by avoided the stone. Some of them cursed the stone, others blamed the government. One day the king called all these subjects to that place. In their presence, the king himself had the stone removed, and the bag of gold was recovered. The people were ashamed. They decided to give up their laziness and to work hard.

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 03

[4160] – 305

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

ENRICHING ORAL AND WRITTEN COMMUNICATION

ENGLISH

(PAPER - III)

(GENERAL - I)

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

- Note :** (i) *All questions are compulsory.*
(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

Q. 1. (A) Attempt **any five** of the following :

[10]

- (i) Guidelines related to an effective sender.
- (ii) Horizontal communication.
- (iii) What is communication?
- (iv) Verbal communication.
- (v) What are general tips on personal appearance.
- (vi) Explain the term 'voice'.
- (vii) What are the features of 'Body Language'?

(B) Attempt **any five** of the following :

[10]

- (i) What is meant by 'Intonation'?
- (ii) Explain 'Rising Tone' with two examples.
- (iii) What is Syllable?

[4160] – 305

Page 1

P.T.O.

- (iv) Weak forms
- (v) What is Stress/Accent?
- (vi) What is Falling Tone? Give two examples.
- (vii) Primary stress

Q. 2. (A) Attempt **any five** of the following :

[10]

- (i) Give two different senses of 'Draw'.
- (ii) Give two different meanings of 'Cold'.
- (iii) Give synonyms of 'Yearly' and 'Broad'.
- (iv) Give opposites of 'violence' and 'match'.
- (v) Give four words lexical set of 'Cricket'.
- (vi) Differentiate between 'hard' and 'hardly'.
- (vii) Write sentences using 'stationary' and 'stationery'.

(B) Attempt **any five** of the following :

[10]

- (i) Identify the prefix of words - 'Unnecessary' and 'Impossible'.
- (ii) Identify the suffix of words - 'faithful' and 'windy'.
- (iii) Make two words with the following suffix '-ment'.
- (iv) Make two words using prefix 'un-'.
- (v) Identify the right combinations of words - background knowledge/earlier knowledge.
- (vi) Identify the parts of speech of the words - 'quickly' and 'and'.
- (vii) Use the phrase in your own sentence - look up to'.

Q. 3. Attempt **any two** of the following : **[20]**

- (a) What are the guidelines for participating in 'Group Discussion'?
- (b) What is an interview? What are its techniques for a candidate?
- (c) What are the points for participating in a meeting?

Q. 4. Attempt **any two** of the following : **[20]**

- (a) Write a paragraph on 'Solar energy'.
- (b) Write a review on a movie which you have recently seen.
- (c) What is meant by 'Summarising'? What are its other important points to remember?

Q. 5. Attempt **any two** of the following : **[20]**

- (a) Write a congratulation e-mail letter to your friend who has succeeded in M.P.S.C. Examination in 2011.
- (b) How will you make Power Point Presentation on the topic 'Save Environment, Save Earth' for Std. IX?
- (c) Write the telephone conversation with Proprietor of Sports Gallery about making an inquiry of cricket kit, hockey kit, T-shirts, sports shoes, their prices, way of payment and delivery of kits.

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 306

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

HISTORY

(GENERAL - II)

HISTORY OF THE MARATHAS : (1630 to 1818)

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

Note : (i) *All questions are compulsory.*
(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

Q. 1. Answer the following in about 50 words each (any four) : **[20]**

- (i) Explain the concept of 'Maharashtra Dharma' with examples.
- (ii) State the provisions of the 'Treaty of Purandar' (1665).
- (iii) Explain the role of Jijabai in the early life grooming of Shivaji.
- (iv) Discuss the village administration under the Peshwas.
- (v) What compelled Rajaram to manage his escape to Jinji?
- (vi) Give an account of the achievements of Ahilyabai Holkar.

Q. 2. Answer the following in about 150 words each (any three) : **[30]**

- (i) Write the achievements of Peshwa Balaji Vishwanath.
- (ii) State the importance of Afzal Khan Episode.
- (iii) State the reasons for Shivaji's Karnatak Expedition.
- (iv) Explain the reasons for the outbreak of the Third Battle of Panipat.
- (v) State the causes of first Anglo - Maratha War.

[4160] – 306

Page 1

P.T.O.

Q. 3. Answer the following in about **300** words each (**any two**) : **[30]**

- (i) Discuss in detail Mahadji Shinde's role in restoring the prestige of the Maratha Power in the politics of the North.
- (ii) Give an account of the achievements of Shahaji Raje.
- (iii) Discuss in brief the social life of the people under the Marathas.

Q. 4. Answer the following in about **500** words each (**any one**) : **[20]**

- (i) Evaluate achievements of Chh. Sambaji Maharaj in Maratha's History.
  - (ii) What led Shivaji to get coronated? Give its importance with proper examples.
-

(मराठी रूपांतर)

इतिहास

सामान्य - २

मराठ्यांचा इतिहास (१६३० ते १८१८)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

प्र. १. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ५० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) :

[२०]

- (१) 'महाराष्ट्र धर्म' ही संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (२) पुरंदरच्या तहाच्या (१६६५) तरतुदी लिहा.
- (३) शिवाजी महाराजांच्या बालपण्याच्या जडणघडणीतील जिजाबाईंची भूमिका स्पष्ट करा.
- (४) पेशवेकालीन ग्राम प्रशासनाची ठळक वैशिष्ट्ये सांगा.
- (५) राजारामाला जिंजीला जाणे का भाग पडले?
- (६) अहिल्याबाई होळकर यांच्या कामगिरीचा वृत्तांत द्या.

प्र. २. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे १५० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणतेही तीन) :

[३०]

- (१) पेशवा बाळाजी विश्वनाथ यांची कामगिरी लिहा.
- (२) अफजलखान प्रसंगाचे महत्त्व सांगा.
- (३) शिवाजी महाराजांच्या कर्नाटक मोहिमेची कारणे सांगा.
- (४) पानिपतच्या तिसऱ्या युद्धाची कारणे स्पष्ट करा.
- (५) पहिल्या इंग्रज-मराठा युद्धाची कारणे लिहा.

प्र. ३. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन) : **[३०]**

- (१) उत्तरेकडील राजकारणात मराठी सत्तेचे महत्त्व पुनःस्थापित करण्यामधील महादजी शिंदेच्या भूमिकेची सविस्तर चर्चा करा.
- (२) शहाजी राजेंच्या कामगिरीची माहिती द्या.
- (३) मराठेकालीन लोकांच्या समाज-जीवनाची थोडक्यात चर्चा करा.

प्र. ४. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ५०० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणताही एक) : **[२०]**

- (१) मराठ्यांच्या इतिहासातील छत्रपती संभाजी महाराजांच्या कामगिरीचे मूल्यमापन करा.
- (२) छत्रपती शिवाजी महाराजांनी राज्याभिषेक का केला? त्याचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 307

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

GEOGRAPHY

(GEOGRAPHY OF TRAVEL AND TOURISM)

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Figures to the right indicate full marks.*
  - (iii) *Draw neat diagrams and sketches wherever necessary.*
  - (iv) *Use of map-stencils is allowed.*

Q. 1. Answer the following questions in about 20 words each (any ten) : [20]

- (1) Define Tourism.
- (2) Write any two historical factors that attract the tourists.
- (3) What is direct expenditure of tourists.
- (4) What is domestic tourism.
- (5) Mention the types of tourism on the basis of period.
- (6) Write any two functions of tourism organization.
- (7) Mention any two hill stations in India.
- (8) Write any two merits of rail transport.
- (9) What is the main attraction of the tourist place of Ellora.
- (10) Mention any two national parks of India.
- (11) What is agro-tourism.
- (12) In which state of India the tourist centre Tajmahal is located.
- (13) Mention any two demerits of tourism.

[4160] – 307

Page 1

P.T.O.

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

Q. 2. Answer the following questions in about 50 words each (**any four**) : **[20]**

- (i) Importance of tourism.
- (ii) Major industrial towns and planned cities in India.
- (iii) Role of guides in tourism.
- (iv) Functions of M.T.D.C.
- (v) Tourism as an economic activity.
- (vi) Write about Sardar Sarovar.

Q. 3. Answer the following questions in about 150 words each (**any three**) : **[30]**

- (i) Explain about international and domestic tourists.
- (ii) Importance of transport in tourism.
- (iii) Explain any two religious centers of India.
- (iv) Explain the tourism policy of India and Maharastra.
- (v) Explain the effects, of tourism on the environment.

Q. 4. Answer the following questions in about 300 words each (**any two**) : **[30]**

- (i) What is tourism? Explain about nature, scope and characteristics of tourism.
- (ii) Describe the types of tourism on various basis.
- (iii) Explain in detail the affecting factors of Indian tourism and discuss about hill stations of Maharashtra.
- (iv) Describe the Indian cultural and religious places as tourist centres.

मराठी रूपांतर

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.
(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.
(४) नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.

प्र. १. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे २० शब्दांत लिहा (कोणतेही दहा) : [२०]

- (१) पर्यटनाची व्याख्या लिहा.
- (२) पर्यटकांना आकर्षित करणारी 'दोन' ऐतिहासिक स्थळे लिहा.
- (३) पर्यटकांचा प्रत्यक्ष खर्च म्हणजे काय?
- (४) अंतरदेशीय पर्यटन म्हणजे काय?
- (५) पर्यटन कालानुसार पर्यटनाचे प्रकार सांगा.
- (६) पर्यटन संघटनेची कोणतीही 'दोन' कार्ये लिहा.
- (७) भारतातील कोणत्याही 'दोन' थंड हवेच्या ठिकाणांची नावे लिहा.
- (८) रेलवे वाहतुकीचे कोणतेही 'दोन' फायदे लिहा.
- (९) 'एलोरा' या पर्यटन स्थळाचे मुख्य आकर्षण लिहा.
- (१०) भारतातील कोणत्याही 'दोन' अभयारण्यांची नावे लिहा.
- (११) कृषी पर्यटन म्हणजे काय?
- (१२) भारतातील ताजमहाल हे पर्यटन स्थळ कोणत्या राज्यात आहे?
- (१३) पर्यटनाचे कोणतेही 'दोन' तोटे लिहा.

प्र. २. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे ५० शब्दांत लिहा (कोणतेही चार) : [२०]

- (१) पर्यटनाचे महत्त्व.
- (२) भारतातील प्रमुख औद्योगिक व नियोजित शहरे.

- (३) पर्यटनातील मार्गदर्शकाचे कार्य.
- (४) एम. टी. डी. सी.चे कार्य.
- (५) पर्यटन एक आर्थिक क्रिया.
- (६) सरदार सरोवर यावर टीप लिहा.

प्र. ३. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे १५० शब्दांत लिहा (कोणतेही तीन) :

[३०]

- (१) आंतरराष्ट्रीय व राष्ट्रीय पर्यटन स्पष्ट करा.
- (२) पर्यटनातील वाहतुकीचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (३) भारतातील कोणत्याही 'दोन' धार्मिक स्थळांचे वर्णन करा.
- (४) भारताचे व महाराष्ट्राचे पर्यटनविषयक धोरण लिहा.
- (५) पर्यटनाचा पर्यावरणावर होणारा परिणाम लिहा.

प्र. ४. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत लिहा (कोणतेही दोन) :

[३०]

- (१) पर्यटन म्हणजे काय? पर्यटनाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि वैशिष्ट्ये लिहा.
- (२) पर्यटनाचे निरनिराळ्या आधारांवर केलेले प्रकार सविस्तर लिहा.
- (३) भारतीय पर्यटनावर परिणाम करणारे भौगोलिक घटक सविस्तर लिहा व महाराष्ट्रातील थंड हवेची ठिकाणे विशद करा.
- (४) भारतातील सांस्कृतिक व धार्मिक स्थळांचे पर्यटन स्थळे म्हणून विवेचन करा.

[4160] – 309

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

PAPER - XI

MARATHI

(MADHYAYUGIN MARATHI VANGMAYACHA
ITIHAS – PRARAMBH TO 1818)

(Special - II)

(मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास – प्रारंभ ते १८१८)

(2008 Pattern)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) शब्द मर्यादेचे कटाक्षाने पालन करावे.

प्र. १. कोणत्याही दहा प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे २० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) मराठी भाषेच्या पाऊलखुणा केव्हापासून आढळून येतात?
- (२) वैदिक धर्माचे सूत्र कोणते?
- (३) महानुभाव पंथातील 'श्रुती' व 'स्मृती' कोणत्या?
- (४) ज्ञानेश्वरांनी कोणत्या तत्त्वज्ञानाचा पुरस्कार केला?
- (५) नाथांच्या स्फुट रचनांच्या निर्मितीचा मुख्य हेतू कोणता?
- (६) फादर स्टिफन्स यांच्या ग्रंथांची नावे लिहा.
- (७) संत तुकारामांनी जगाचे तत्त्वज्ञान कोणत्या मोजक्या शब्दांत मांडले?
- (८) समर्थ रामदासांच्या साहित्यावर कोणाचा ठसा उमटलेला दिसतो?
- (९) वामन पंडितांच्या 'पंचसुधा' कोणत्या आहेत?
- (१०) शिवकालीन बखरींची 'दोन' नावे लिहा.

- (११) मराठी वाङ्मयाच्या इतिहासात ऐतिहासिक पत्रव्यवहाराचे स्थान कसे आहे?
(१२) शाहिरी वाङ्मयाची बीजे कोणत्या लोककला प्रकारात आहेत?
(१३) होनाजी बाळा यांचे संपूर्ण नाव काय?

प्र. २. पुढील प्रश्नांची सुमारे ५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[१०]

- (१) संत नामदेवांच्या वाङ्मयीन कार्याचे विशेष लिहा.

किंवा

बखर म्हणजे काय? मराठीतील प्रमुख बखरींचे प्रकार लिहा.

- (२) परशरामाने लावण्या व पोवाड्यांचे वर्गीकरण कसे केले आहे?

किंवा

महानुभावीय वाङ्मयाचे भाषिक महत्त्व लिहा.

प्र. ३. कोणत्याही चार प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे १५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) 'स्मृतिस्थळ' - याविषयी माहिती लिहा.
(२) संत एकनाथ यांना 'समन्वयकार' का म्हटले जाते?
(३) महदंबा या कवयित्रीबद्दल सविस्तर माहिती लिहा.
(४) 'रामदासांच्या विद्यापीठातील स्त्री शिष्य' याबद्दल माहिती द्या.
(५) शाहिरी काव्याबद्दल माहिती सोदाहरण लिहा.
(६) श्री शिवछत्रपतींची ९१ कलमी बखर - माहिती लिहा.

प्र. ४. पुढील प्रश्नांची सुमारे १५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) संत ज्ञानेश्वरांनी चांगदेव पासष्टीत कोणत्या गोष्टींची माहिती दिली आहे ते लिहा.

किंवा

मराठीच्या जन्मकाळासंदर्भात मतमतांतरांचा परामर्श द्या.

- (२) रामदासांचे कार्य इतर संतकवींपेक्षा वेगळे आहे - सोदाहरण लिहा.

किंवा

परशराम या शाहिराच्या काव्यरचनेचे वर्णन करा.

प्र. ५. प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत पुढील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[३०]

(१) एक समर्थ लोकशिक्षक एकनाथ - सोदाहरण लिहा.

किंवा

वारकरी पंथ व महानुभाव पंथ यांचे स्वरूप व कार्य लिहा.

(२) महानुभावांच्या वाङ्मयाची वैशिष्ट्ये साधारणपणे लिहा.

किंवा

ऐतिहासिक दृष्ट्या बखर वाङ्मयाचे महत्त्व सोदाहरण लिहा.

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 03

[4160] – 310

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

(PAPER - XI)

HINDI

(SAHITYA)

(SPECIAL - II)

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

- पाठ्यपुस्तकें : (i) उपन्यास : दौड़
लेखक : ममता कालिया
(ii) मध्ययुगीन काव्य
संपादक : डॉ. जे.आर. बोर्से
डॉ. ऋचा शर्मा
(iii) नाटक : बकरी
लेखक : सर्वेश्वरदयाल सक्सेना

- सूचनाएँ : (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।
(ii) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्न के पूर्णांक हैं।

Q. 1. उपन्यास के तत्त्वों के आधार पर 'दौड़' उपन्यास की समीक्षा कीजिए। **[15]**

अथवा

'दौड़' उपन्यास की कथावस्तु अपनी भाषा में स्पष्ट कीजिए।

Q. 2. सुरदास के 'भ्रमगीत' में वर्णित गोपियों का परिचय दीजिए। **[15]**

अथवा

मीरा की विरह-भावना का विवेचन कीजिए।

- Q. 3. दुर्जनसिंह के चरित्र के माध्यम से नाटककार ने आज के राजनेताओं के चरित्र से झूठा नकाब उठाया है। 'बकरी' नाटक के माध्यम से स्पष्ट कीजिए। [15]

अथवा

नाटक के तत्त्वों के आधार पर 'बकरी' नाटक की समीक्षा कीजिए।

- Q. 4. (अ) निम्नलिखित में से **किन्हीं दो** की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए : [10]

- (i) “हमारी मौसी तो बहुत सख्त मिजाज है, खाते वक्त वॉकमैन भी नहीं सुन सकते। बस खाओ और जाओ।”
- (ii) “यही बात तुम्हारे बारे में दादी माँ ने पापा से कही थी। क्या उन्होंने दादी माँ की बात मानी थी, बताइए।”
- (iii) “आपने इतने बरसों में क्या किया? दोनों बच्चों का खर्च अपने सिर से उठ गया। घूमने आप जाते नहीं, पिकचर आप देखते नहीं, फिर आपके पैसों का क्या हुआ?”

- (ब) निम्नलिखित में से **किन्हीं दो** की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए : [10]

- (i) माया महा ठगिनी हम जानी।
तिरगुन फाँसि? लिए कर डौले बोलै मधुरी बानी॥
केसव कै कँवला होई बैठी सिव कै भवन भवानी।
पंडा कै मूरति होई बैठी तीरथ हूँ मैं पानी॥
जोगी कै जोगिनी होई बैठी राजा कै घरि रानी।
काहू कै हीरा होई बैठी काहू कै कौड़ी कानी।
भगतां के भगतिनि होई बैठी तुरका कै तुरकानी।
दास कबीर साहेब का बंदा जाकै हाथ बिकानी॥
- (ii) एक दिवस कौनिउँ तिथि आई। मानसहोदक चली अन्हाई॥
पदुमावति सब सखी बोलाई। जनु फुलवारि सबै चलि आई॥

×	×	×	×
×	×	×	×

चली सबै मालति सँग, फूले कवल कमोद।
बेधि रहे गन गंधप, बास परिमलामोद॥

- (iii) नहिं पराग नहिं मधुर मधु, नहिं विकासु इहिं काल ।
अली कली ही सौं बंध्यौ, आगैं कौन हबाल ॥

(स) निम्नलिखित में से किन्हीं दो की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :

[10]

- (i) ई सच है सरकार । हमरे ही घर ई पैदा भई, हम ही एहका पाला-पोसा, रात -
दिन साथ रही । बच्चों के साथ सोई, खेली, बड़ी हुई ।
(ii) काका, उल्लू न ऊ बने, न आप उल्लू हम बने जो आपसे इतना बहस किए ।
(iii) उसके लिए तो शहर तक जाना पड़ेगा । हो सकता है अभी वह सलामत मिल
जाए ।

Q. 5. निम्नलिखित में से किन्हीं पाँच पर टिप्पणियाँ लिखिए :

[25]

- (i) 'दौड़' उपन्यास की भाषा शैली
(ii) 'दौड़' उपन्यास का सधन
(iii) 'बिहारी' का जीवन परिचय
(iv) 'पद्मावत' में प्रेमभाव
(v) 'कबीर जी' की भाषा शैली
(vi) 'बकरी' नाटक का ग्रामीण जीवन
(vii) 'बकरी' नाटक का युवक

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 311

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

PAPER - XI

ENGLISH

UNDERSTANDING POETRY

(SPECIAL - II)

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *All questions carry **equal** marks.*
  - (ii) *Figures to the right indicate full marks.*

Q. 1. Attempt **any four of the following :**

[20]

- (a) Explain what is a sonnet with suitable examples.
- (b) Define Lyric poetry. Illustrate with two examples.
- (c) What are Odes? Give examples to explain the concept.
- (d) What are the structural elements of poetry?
- (e) Compare and contrast Simile and Metaphor.

Q. 2. Attempt **any two of the following :**

[20]

- (a) “Wordsworth imbues his poems with gentle pathos.” Explain.
- (b) Discuss the Imagery presented in the poem ‘Ode on a Grecian Urn’.
- (c) How does William Blake deal with the problems of evil in his poem ‘The Tyger’.

[4160] – 311

Page 1

P.T.O.

Q. 3. Attempt any two of the following :

[20]

- (a) How does Dylan Thomas establish superiority of human life over death?
- (b) Explain the significance of the title 'The Road Not Taken' by Robert Frost.
- (c) Describe the connection to the Greek tragedy of Agamemnon in the poem 'Sweeney Among Nightingales'.

Q. 4. Attempt any two of the following :

[20]

- (a) "The bishop orders his Tomb at Saint Praxed's church" is a satirical. Discuss.
- (b) Explain the significance of the title 'Felix Randal'.
- (c) Describe Nissim Ezekiel's use of social satire in the poem "Goodbye Party for Mrs. Pushpa T.S."

Q.5. Attempt any four of the following :

[20]

- (a) Explain the smile in :

Leave all for love;
Yet, hear me, yet,
One word more thy heart, behaved,
One pulse more of firm endeavour.
Keep thee to-day
To-morrow, forever
Free as an Arab
Of thy beloved.

- (b) Reference to context :

Fresh as the first beam glittering on a sail
That brings our friends up from the underworld
Sad as the last which reddens over one
That sinks with all we love below the verge
So sad so fresh, the days that are no more.

- (c) Explain the use of poetic devices in :

Who ordered, that their longing's fire
should be, as soon as kindled, cooled?
Who renders vain their deep desire?
A god, a god their severance ruled!
And bade betwixt their shores to be
The unplumbed, salt, estranging sea.

- (d) Explain :

So little cause for caroling
of such ecstatic sound
Was written on terrestrial things
Afar or nigh around,
That I could think there trembled through
His happy good-night air
Some blessed Hope, whereof he knew
And I was unaware.

(e) Analyze :

Thou-thou, the Ideal Man!
Fair, able, beautiful, content, and loving,
Complete in Body, and dilate in Spirit,
Be thou my God.

(f) Explain with reference to context :

No bone had he to bind him,
His speech was like the push
Of numerous humming-birds at once
From a superior bush.

[4160] – 313

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

HISTORY

(Special Paper - IV)

**HISTORY OF TRANSFORMATION IN MODERN
MAHARASHTRA : (1818 to 1960)**

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

Note : (i) *All questions are compulsory.*
(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

Q. 1. Answer the following in about 50 words each (any four) : [20]

- (1) Explain the concept 'Co-operative Movement'.
- (2) Write the aims of Prarthana Samaj.
- (3) Discuss in detail the Economic Nationalism.
- (4) Write a note on the 'Foundation of Swarajya' in brief.
- (5) Write the educational awareness in Maharashtra.
- (6) Explain the functions of Tutari Mandal.

Q. 2. Answer the following in about 150 words each (any three) : [30]

- (1) Write the note on Peasants Movement in Maharashtra.
- (2) Write in brief the achievements of Elphinstone.
- (3) Explain the non-co-operative movement in Maharashtra.
- (4) State the effects of Industrialization and Urbanization.
- (5) Explain the role and objectives of Sanyukta Maharashtra Samiti.

Q. 3. Answer the following in about **300** words each (**any two**) : **[30]**

- (1) Discuss the causes for the foundation of Indian National Congress.
- (2) Describe the various revolts against British power in 19th century Maharashtra.
- (3) State the causes of women's emancipation movement in 19th century Maharashtra.

Q. 4. Answer the following in about **500** words each (**any one**) : **[20]**

- (1) Describe the revenue system of the British in Maharashtra and discuss its effects.
  - (2) Explain the term Social Change and discuss how it is seen in the Marathi literature of 19th century Maharashtra.
-

मराठी रूपांतर

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 (२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 (३) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

प्र. १. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ५० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) : [२०]

- (१) 'सहकार चळवळ' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (२) प्रार्थना समाजाचे उद्देश लिहा.
- (३) 'आर्थिक राष्ट्रवाद' याची सविस्तर चर्चा करा.
- (४) 'स्वराज्य स्थापना' यावर थोडक्यात माहिती लिहा.
- (५) महाराष्ट्रातील शैक्षणिक जागृती लिहा.
- (६) तुतारी मंडळाची कार्ये स्पष्ट करा.

प्र. २. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे १५० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणतेही तीन) : [३०]

- (१) महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांची चळवळ यावर माहिती लिहा.
- (२) एल्फिन्स्टन यांची कामगिरी थोडक्यात लिहा.
- (३) महाराष्ट्रातील 'असहकार चळवळ' यावर सविस्तर माहिती लिहा.
- (४) उद्योगीकरण आणि नागरीकरण यांचे परिणाम सांगा.
- (५) संयुक्त महाराष्ट्र समितीची उद्दिष्टे व भूमिका स्पष्ट करा.

प्र. ३. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन) : [३०]

- (१) भारतीय राष्ट्रीय सभेच्या स्थापनेच्या कारणांची चर्चा करा.
- (२) १९व्या शतकातील महाराष्ट्रातील ब्रिटिश सत्तेविरुद्धच्या विविध उठावांचे वर्णन करा.
- (३) १९व्या शतकातील महाराष्ट्रातील 'स्त्रियांची बंधमुक्ती' चळवळीची कारणे स्पष्ट करा.

प्र. ४. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ५०० शब्दांत उत्तरे लिहा (कोणताही एक) : **[२०]**

- (१) ब्रिटिशांची महाराष्ट्रातील महसूल यंत्रणा वर्णन करा आणि त्याच्या परिणामाची चर्चा करा.
- (२) 'सामाजिक परिवर्तन' ही संज्ञा स्पष्ट करा आणि १९व्या शतकातील महाराष्ट्रातील साहित्यात ते कसे आढळले याची चर्चा करा.

Total No. of Questions - 04 + 03]

[Total No. of Printed Pages - 08

[4160] – 314

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

**CONTENT-CUM-METHODOLOGY OF
SCHOOL SUBJECTS**

GEOGRAPHY

(2008 Pattern)

Time : 1.30 Hours

Total Marks : 50

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Answers of the two subjects should be written in separate answer books.*
  - (iii) *Figures to the right indicate full marks of the question.*
-
-

Q. 1. Explain Story Method of Geography teaching based on the following [10]
points with suitable examples :

- (a) Concept
- (b) Characteristics
- (c) Advantages
- (d) Limitations

OR

Explain the concept of content-cum-methodology. Illustrate the criteria to analyse the content of Geography.

Q. 2. Illustrate the use of Map and Computer in Geography teaching with [10]
the following points :

- (a) Nature of the teaching aid
- (b) Advantages
- (c) Limitations

OR

Explain the criteria of good Geography text book with examples.

[4160] – 314

Page 1

P.T.O.

Q. 3. Answer the following (any four) :

[20]

- (a) Importance of local Geography.
- (b) Correlation of Geography with Mathematics.
- (c) Importance of remedial teaching in Geography.
- (d) Modern concept of Geography.
- (e) Advantages of diagnostic test in Geography.
- (f) Concentric method of curriculum construction.

Q. 4. Answer in short (any five) :

[10]

- (a) What is the place of Geography on secondary school curriculum?
  - (b) What is Unit Method of curriculum construction?
  - (c) Write any 'four' qualities of Geography teacher.
  - (d) Write any 'two' types of graph.
  - (e) What do you mean by Unit Plan?
  - (f) Define Evaluation.
  - (g) Write any 'two' advantages of excursion method in Geography.
-

(मराठी रूपांतर)

वेळ : १.३० तास

एकूण गुण : ५०

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
(२) दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
(३) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र. १. भूगोल अध्यापनाची गोष्ट पद्धत खालील मुद्द्यांच्या अनुषंगाने सोदाहरण स्पष्ट करा : [१०]

- (अ) संकल्पना
(ब) वैशिष्ट्ये
(क) फायदे
(ड) मर्यादा

किंवा

आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची संकल्पना स्पष्ट करा. भूगोल आशय विश्लेषणाचे निकष सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र. २. नकाशा आणि संगणक यांचा भूगोल अध्यापनातील उपयोग खालील मुद्द्यांच्या अनुषंगाने [१०]

- सोदाहरण स्पष्ट करा :
(अ) अध्यापन साहित्याचे स्वरूप
(ब) फायदे
(क) मर्यादा

किंवा

भूगोलाच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र. ३. थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) : [२०]

- (अ) स्थानिक भूगोलाचे महत्त्व.
(ब) भूगोलाचा गणिताशी समवाय.
(क) उपचारात्मक अध्यापनाचे भूगोलातील महत्त्व.

- (ड) भूगोलाची आधुनिक संकल्पना.
- (इ) भूगोलातील नैदानिक कसोटीचे फायदे.
- (फ) अभ्यासक्रम रचनेची समकेंद्री पद्धत.

प्र. ४. थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणतेही पाच) :

[१०]

- (अ) माध्यमिक शालेय अभ्यासक्रमामध्ये भूगोलाचे स्थान कोणते?
- (ब) अभ्यासक्रम रचनेची घटक पद्धती म्हणजे काय?
- (क) भूगोल शिक्षकाची कोणतीही 'चार' गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- (ड) आलेखाच्या कोणत्याही 'दोन' प्रकारांची नावे लिहा.
- (इ) घटक नियोजन म्हणजे काय?
- (फ) मूल्यमापनाची व्याख्या लिहा.
- (ग) भूगोलातील सहल पद्धतीचे कोणतेही 'दोन' फायदे लिहा.

Total No. of Questions - 04 + 03]

[Total No. of Printed Pages - 08

T. Y. B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

Paper - XII

**CONTENT-CUM-METHODOLOGY OF
SCHOOL SUBJECTS**

HISTORY

(2008 Pattern)

Time : 1.30 Hours

Total Marks : 50

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Answers of the two subjects should be written in separate answer books.*
  - (iii) *Figures to the right indicate full marks of the question.*
  - (iv) *Write answers of the question Nos. 1 and 2 in about 350 to 400 words each.*
  - (v) *Write answers of question No. 3 in about 140 to 150 words each.*
  - (vi) *Supplement will not be provided.*
  - (vii) *Do not use sketch pens, red ink and green ink pens.*
-
-

Q. 1. State the importance of Evaluation in History. How will you use diagnostic test and remedial teaching in History. **[15]**

OR

What is the importance of Dramatisation Method in teaching History?
Discuss in detail the merits and demerits of this method. How will you use this method in teaching History?

- Q. 2.** What is the criteria of a good Text Book? Evaluate any 'one' text book of Vth to Xth standard according to the same criteria. **[15]**

OR

Explain the concept of content-cum-methodology. Explain the need and importance of content-cum-methodology with examples.

- Q. 3.** Answer **any four** of the following : **[20]**

- (1) Special qualities necessary for a History Teacher.
  - (2) Correlation of History with Geography.
  - (3) Explain with suitable example 'Concentric Method' of History Curriculum Construction.
  - (4) Explain drawbacks of Project Method.
  - (5) Instructional objectives of teaching History and their specifications.
  - (6) How will you use the maxim 'from Concrete to Abstract' in teaching History?
-

(मराठी रूपांतर)

वेळ : १.३० तास

एकूण गुण : ५०

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
(३) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(४) प्रश्न क्रमांक १ व २ची उत्तरे प्रत्येकी ३५० ते ४०० शब्दांत लिहा.
(५) प्रश्न क्रमांक ३चे उत्तर प्रत्येकी १४० ते १५० शब्दांत लिहा.
(६) पुरवणी दिली जाणार नाही.
(७) स्केचपेन्स, तसेच लाल व हिरव्या रंगाच्या शाईचे पेन्स उपयोग करू नये.

प्र. १. इतिहासात मूल्यमापनाचे महत्त्व सांगा. इतिहासाच्या अध्यापनात नैदानिक कसोट्या आणि [१५]
उपचारात्मक अध्यापनाचा उपयोग कसा कराल?

किंवा

इतिहास अध्यापनात नाट्यीकरण पद्धतीचे महत्त्व काय? या पद्धतीच्या गुणदोषांची सविस्तर चर्चा करा. नाट्यीकरण पद्धतीचा तुम्ही इतिहास अध्यापनात कसा वापर कराल?

प्र. २. चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते? या निकषांच्या आधारे इयत्ता ५वी ते १० वी पर्यंतच्या [१५]
एका पाठ्यपुस्तकाचे या निकषांनुसार मूल्यमापन करा.

किंवा

आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची संकल्पना स्पष्ट करा. आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज व महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र. ३. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) इतिहास शिक्षकासाठी आवश्यक विशेष गुण.
- (२) इतिहासाचा भूगोलाशी समवाय.
- (३) इतिहास अभ्यासक्रम रचनेची समकेंद्री पद्धत उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
- (४) प्रकल्प पद्धतीच्या मर्यादा स्पष्ट करा.
- (५) इतिहासाच्या दैनंदिन अध्यापनाची उद्दिष्टे व त्यांची स्पष्टीकरणे.
- (६) इतिहास अध्यापनात 'मूर्ताकडून अमूर्ताकडे' या सूत्राचा वापर कसा कराल?

Total No. of Questions - 3+3]

[Total No. of Printed Pages - 06

[4160] – 401

FINAL YEAR B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

Paper - I

**SCHOOL MANAGEMENT - PRINCIPLES AND
PRACTICES**

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Answers to the two sections should be written in separate answer books.*
  - (iii) *Figures to the right indicate full marks.*
  - (iv) *Essay type questions carry fifteen (15) marks and the answers of the same are expected in 400 to 450 words each.*
  - (v) *Short answer type questions carry five (5) marks are to be written in 125 to 150 words each.*
  - (vi) *Supplement will not be provided.*
-
-

SECTION - I

- Q. 1.** Explain the concept of leadership. Explain the styles of leadership with their merits and demerits. **[15]**

OR

Explain the functions of Maharashtra State Council of Educational Research and Training and Maharashtra State Bureau of Text-Book Production and Curriculum Research.

- Q. 2.** What is meant by Institutional Planning? Explain steps involved in it. **[15]**
Write merits of Institutional Planning.

OR

[4160] – 401

Page 1

P.T.O.

Total No. of Questions - 3+3]

[Total No. of Printed Pages - 06

Explain importance of Physical Resources of the school with reference to school surrounding, school building, play-ground, laboratory and library.

Q. 3. Answer the following in short (**any four**) :

[20]

- (a) Explain infrastructural facilities in high excellence school.
- (b) Explain the principles of Fayol's theory of management.
- (c) What are the merits of total quality management?
- (d) Explain the functions of Head Master.
- (e) Explain the importance of devotion in management as per Peter Drucker's theory.
- (f) Explain the functions of Balchitrawani.

SECTION - II

- Q. 4.** What is Action Research? Prepare the action research proposal to solve the problem which you have seen in practice lesson. **[15]**

OR

What are the problems faced at the time of enrollment in rural and urban areas? Suggest the remedies to solve it.

- Q. 5.** What are the main types of management? Illustrate the points based on which the class room time table has formed with example. **[15]**

OR

What is school discipline? What are the reasons of indiscipline? Suggest the remedies to remove it.

- Q. 6.** Answer the following in short (**any four**) : **[20]**

- (a) What is the need of disaster management at school level?
- (b) "Teachers are in fact judged by student." Explain.
- (c) What are the benefits of pre-service training?
- (d) What is organization? Write the functions of subject teacher association.
- (e) Suggest the remedies to solve the problems of vocationalization in education.
- (f) What are the schemes of government to control dropping out of students?

मराठी रूपांतर

वेळ : ३ तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) दोन्ही विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावी.
(३) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(४) प्रश्न क्रमांक १, २, ४ आणि ५ची (प्रत्येकी १५ गुणांसाठीची) उत्तरे प्रत्येकी ३५० ते ४०० शब्दांत लिहा.
(५) प्रश्न ३ आणि ६ची (प्रत्येकी ५ गुणांसाठीची) उत्तरे प्रत्येकी १२० ते १५० शब्दांत लिहा.
(६) पुरवणी दिली जाणार नाही.

विभाग - १

प्र. १. नेतृत्वाची संकल्पना सांगून नेतृत्व शैलीचे मुख्य प्रकार गुणदोषांसहित स्पष्ट करा.

[१५]

किंवा

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन आणि प्रशिक्षण परिषद व महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ यांची कार्ये स्पष्ट करा.

प्र. २. संस्थानिहाय नियोजन म्हणजे काय? संस्थानिहाय नियोजनात अंतर्भूत असलेल्या पायऱ्या स्पष्ट करून, त्याचे फायदे लिहा.

[१५]

किंवा

शालेय परिसर, शाळेची इमारत, शालेय क्रीडांगण, प्रयोगशाळा व ग्रंथालय यांचा संदर्भ घेऊन शाळेच्या भौतिक घटकांचे महत्त्व विशद करा.

प्र. ३. खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) :

[२०]

- (१) अति उत्कृष्ट शाळेतील भौतिक सोयी-सुविधा स्पष्ट करा.
- (२) व्यवस्थापनविषयक फेयॉलच्या उपपत्तीची मूलतत्त्वे स्पष्ट करा.
- (३) 'एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापनाचे' फायदे स्पष्ट करा.
- (४) मुख्याध्यापकाची कर्तव्ये स्पष्ट करा.
- (५) पीटर ड्रुकरच्या उपपत्तीचे व्यवस्थापनातील योगदानाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (६) 'बालचित्रवाणी'ची कार्ये स्पष्ट करा.

विभाग - २

- प्र. ४. कृतिसंशोधन म्हणजे काय? तुम्हांला सरावपाठ घेताना आढळणाऱ्या समस्येच्या निराकरणासाठी [१५]
कृतिसंशोधन आराखडा तयार करा.

किंवा

ग्रामीण व शहरी भागांमध्ये पटनोंदणीच्या कोणकोणत्या समस्या येतात? त्या दूर करण्यासाठी कोणत्या उपाययोजना करता येतील?

- प्र. ५. व्यवस्थापनाचे प्रमुख प्रकार कोणते? वर्गाचे वेळापत्रक तयार करताना विचारात घ्यावयाचे [१५]
मुद्दे सोदाहरण स्पष्ट करा.

किंवा

शालेय शिस्त म्हणजे काय? शालेय शिस्त बिघडण्याची कारणे कोणती? ते टाळण्यासाठीचे उपाय सुचवा.

- प्र. ६. खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) : [२०]

- (१) शालेय स्तरावर आपत्ती व्यवस्थापनाची गरज का आहे?
- (२) 'शिक्षकाचे मूल्यमापन खऱ्या अर्थाने विद्यार्थीच करतात' असे का म्हटले जाते?
- (३) सेवापूर्व प्रशिक्षणाचे फायदे कोणते?
- (४) संघटना म्हणजे काय? विषय शिक्षक संघटनेची कार्ये लिहा.
- (५) शिक्षणातील व्यावसायीकरणाच्या समस्या निराकरणासाठी उपाय सुचवा.
- (६) गळती रोखण्यासाठी शासनाच्या योजना कोणत्या आहेत?

Total No. of Questions - 3+3]

[Total No. of Printed Pages - 08

[4160] – 402

FINAL YEAR B. A., B. Ed. (INTEGRATED)

Examination – 2012

Paper - II

**INSTRUCTIONAL SYSTEM AND
EDUCATIONAL EVALUATION**

(2008 PATTERN)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Answers to the two sections should be written in separate answer books.*
  - (iii) *Figures to the right indicate full marks.*
  - (iv) *Essay type questions carry 7/8 marks and word limit is about 150 words each.*
  - (v) *Short answer type questions carry 5 marks and word limit is about 100 words each.*
  - (vi) *Use of single memory calculator is allowed.*

SECTION - I

INSTRUCTIONAL SYSTEM

Q. 1. Write in detail answers of the following :

- (a) Explain with examples difference between Education, Instruction and Training. **[7]**
- (b) Define Instructional System and explain its nature. Explain any two basic trends of Instructional System with example. **[8]**

OR

- (a) State the characteristics of programmed instruction and explain the steps of programmed instruction with examples.

[4160] – 402

Page 1

P.T.O.

- (b) Explain with examples the steps of development of self instructional material.

Q. 2. Write detailed answers of the following :

- (a) What is synectic model? Explain the steps of this model with examples. **[8]**
- (b) Explain the steps of instructional design for online learning with examples. **[7]**

OR

- (a) Explain the concept of 'mastery testing' with reference to evaluation of instructional material.
- (b) Explain with example how computer technology is useful for effective instruction.

Q. 3. Write short answers (**any four**) :

[20]

- (a) Give characteristics of Instructional System.
- (b) Explain the system approach in curriculum design.
- (c) Explain the characteristics of linear programmed instruction.
- (d) Compare individual and group testing.
- (e) Write the types of Computer Assisted Instructions.
- (f) Explain the concept of educational decision evaluation model (CIPP model).

SECTION - II
EDUCATIONAL EVALUATION

Q. 4. (a) Find out P_{46} from the given frequency distribution and interpret it. **[10]**

Class Intervals	47 to 50	43 to 46	39 to 42	35 to 38	31 to 34	27 to 30	23 to 26	19 to 22	15 to 18	11 to 14
Frequency	2	5	8	11	14	19	12	7	6	6

(b) Distinguish between percentile and percentile rank. **[5]**

OR

(a) Find coefficient of correlation from the marks of Maths with Science subjects and interpret it.

Students	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Math Marks	56	57	50	65	66	55	67	65	55	65
Science Marks	68	61	58	50	70	68	61	52	68	65

(b) Explain the meaning, merits and limitations of standard deviation.

Q. 5. What are learning experiences? Explain its characteristics, types and merits. **[15]**

OR

Explain quantitative and qualitative tools of evaluation in detail.

Q. 6. Answer **any four** of the following : **[20]**

- (a) Explain advantages of online exam and grading system.
- (b) Explain the meaning of assessment and evaluation.
- (c) Write merits and limitations of written exam and oral exam.

Total No. of Questions - 3+3]

[Total No. of Printed Pages - 08

- (d) Explain importance of statistics in educational evaluation and write characteristics of mean.
- (e) Draw Histogram from the following data :

Marks in maths test	31 to 35	26 to 30	21 to 25	16 to 20	11 to 15
No. of Students	08	5	8	07	05

- (f) Define negative skewness and explain its causes.

मराठी रूपांतर

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) दोन्ही विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावी.
(३) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(४) निबंधवजा प्रश्न ७ / ८ गुणांचे असून उत्तरे १५० शब्दांत अपेक्षित आहेत.
(५) लघूत्तरी प्रश्न ५ गुणांचे असून उत्तरे १०० शब्दांत अपेक्षित आहेत.
(६) एकच स्मृती असलेला कॅलक्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.

विभाग - १

अनुदेशन प्रणाली

प्र. १. खालील प्रश्नांची सविस्तर उत्तरे लिहा :

- (अ) शिक्षण, अनुदेशन व प्रशिक्षण यांतील फरक उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [०७]
(ब) अनुदेशन प्रणालीची व्याख्या व स्वरूप सांगा. अनुदेशन प्रणालीचे कोणतेही दोन आधारभूत विचारप्रवाह उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [०८]

किंवा

- (अ) क्रमान्वित अनुदेशनाची वैशिष्ट्ये सांगा? क्रमान्वित अनुदेशनाच्या पायऱ्या उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
(ब) स्वयं अनुदेशन साहित्य विकसनाच्या पायऱ्या उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

प्र. २. खालील प्रश्नांची सविस्तर उत्तरे लिहा :

- (अ) संयुक्त-असंयुक्त प्रतिमान म्हणजे काय? या प्रतिमानाच्या पायऱ्या उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [०८]
(ब) ऑनलाईन अध्ययनासाठी अनुदेशन अभिकल्प तयार करण्यासाठीच्या पायऱ्या उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [०७]

किंवा

- (अ) अनुदेशन साहित्याच्या मूल्यमापनासंदर्भात 'प्रभुत्व परीक्षण' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (ब) प्रभावी अनुदेशनासाठी संगणक तंत्रज्ञानाचा उपयोग कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र. ३. थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) :

[२०]

- (१) अनुदेशन प्रणालीची वैशिष्ट्ये लिहा.
- (२) अभ्यासक्षम अभिकल्पातील प्रणाली दृष्टिकोन स्पष्ट करा.
- (३) रेषीय क्रमन्वित अनुदेशनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- (४) वैयक्तिक परीक्षण व सामूहिक परीक्षण यांची तुलना करा.
- (५) संगणक सहाय्यित अनुदेशनाचे प्रकार स्पष्ट करा.
- (६) शैक्षणिक निर्णयात्मक मूल्यमापन प्रतिमान (CIPP model) ही संकल्पना स्पष्ट करा.

विभाग - २
शैक्षणिक मूल्यमापन

प्र. ४. (अ) पुढील प्राप्तांकांच्या वितरणावरून ४६ वे शततमक शोधा आणि अर्थनिर्वचन करा.

[१०]

वर्गान्तर	४७ ते ५०	४३ ते ४६	३९ ते ४२	३५ ते ३८	३१ ते ३४	२७ ते ३०	२३ ते २६	१९ ते २२	१५ ते १८	११ ते १४
वारंवारिता	२	५	८	११	१४	१९	१२	७	६	६

(ब) शततमक व शततमक क्रम यांमधील फरक स्पष्ट करा.

[०५]

किंवा

(अ) पुढे दिलेल्या गणित व विज्ञान विषयांच्या गुणांवरून सहसंबंध सहगुणक शोधा व अन्वयार्थ लिहा.

विद्यार्थी	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
गणितातील गुण	५६	५७	५०	६५	६६	५५	६७	६५	५५	६५
विज्ञानातील गुण	६८	६१	५८	५०	७०	६८	६१	५२	६८	६५

(ब) प्रमाण विचलनाचा अर्थ, फायदे व मर्यादा लिहा.

प्र. ५. अध्ययन अनुभव म्हणजे काय?

अध्ययन अनुभवांची वैशिष्ट्ये, प्रकार व फायदे स्पष्ट करा.

[१५]

किंवा

मूल्यमापनाची संख्यात्मक व गुणात्मक साधने विस्तृतपणे स्पष्ट करा.

प्र. ६. पुढील प्रश्नांपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) 'ऑन लाईन' परीक्षा पद्धती व श्रेणी पद्धतीचे फायदे स्पष्ट करा.
- (२) मूल्यनिर्धारण व मूल्यमापन याचा अर्थ स्पष्ट करा.
- (३) तोंडी परीक्षा व लेखी परीक्षा यांचे फायदे व मर्यादा लिहा.
- (४) शैक्षणिक मूल्यमापनात संख्याशास्त्राचे महत्त्व स्पष्ट करा व मध्यमानाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- (५) पुढील माहितीवरून आयतचित्र तयार करा.

गणितातील गुण	३१ ते ३५	२६ ते ३०	२१ ते २५	१६ ते २०	११ ते १५
विद्यार्थी संख्या	८	१०	१३	७	५

- (६) ऋणविषमितताची व्याख्या लिहा व ऋणविषमितताची कारणे स्पष्ट करा.

Total No. of Questions - 03]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 403

**FINAL YEAR B. A., B. Ed. (INTEGRATED)
Examination – 2012
INTRODUCTION TO GUIDANCE AND COUNSELLING
IN SCHOOL (GROUP - E)
(ELECTIVE - II)
(2008 Pattern)**

Time : 1.30 Hours

Total Marks : 50

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Figure to the right indicate full marks.*
  - (iii) *Essay type questions carry fifteen marks and the answers of the same are expected in 350 to 400 words each.*
  - (iv) *Short answer type questions carry five marks are to be written in 120 to 150 words each.*
-
-

Q. 1. What is meant by Guidance? Explain the need of Guidance at school level, give examples. **[15]**

OR

What is Educational Guidance? What activities will you organise for giving Education Guidance, give illustration.

Q. 2. What is counselling? Explain the role of counsellor at school level, give examples. **[15]**

OR

What is group counselling? Explain the importance of Lecture, Discussion and Dramatization Technique at school level in guidance, give examples.

Q. 3. Write short notes (any four) :

[20]

- (a) Ajay scored 86% marks at 12th Science Glass. How will you give educational guidance to him?
- (b) Sociometric Technique : Concept and use.
- (c) Importance of physical make up and interest under guidance seven-step plan.
- (d) Difference between Guidance and Counselling (minimum 5 points)
- (e) Concept and use of non-directive counselling.
- (f) Importance of follow-up service.

मराठी रूपांतर

वेळ : १.३० तास

एकूण गुण : ५०

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) १५ गुणांच्या प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी ३५० ते ४०० शब्दांत लिहा.
(४) ५ गुणांच्या प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी १२० ते १५० शब्दांत लिहा.

प्र. १. मार्गदर्शन म्हणजे काय? शालेय स्तरावर मार्गदर्शनाची गरज सोदाहरण स्पष्ट करा. [१५]

किंवा

शैक्षणिक मार्गदर्शन म्हणजे काय? शैक्षणिक मार्गदर्शनासंबंधी शिक्षक म्हणून कोणत्या उपक्रमांचे आयोजन कराल, सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र. २. समुपदेशन म्हणजे काय? शालेय स्तरावर समुपदेशकाची भूमिका सोदाहरण स्पष्ट करा. [१५]

किंवा

समूह समुपदेशन म्हणजे काय? शालेय स्तरावर मार्गदर्शनामध्ये व्याख्यान, चर्चा आणि नाट्यीकरण तंत्राची उपयुक्तता सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र. ३. टिपा लिहा (कोणत्याही चार) : [२०]

- (१) अजय यास १२ वी शास्त्र शाखेत ८६% गुण मिळाले आहेत. आपण त्यास कसे शैक्षणिक मार्गदर्शन कराल?
- (२) समाजमिती तंत्र : संकल्पना व उपयोग.

Total No. of Questions - 03]

[Total No. of Printed Pages - 04

- (३) मार्गदर्शन अंतर्गत सप्तसूत्रीमधील शरीरप्रकृती व अभिरुचीचे महत्त्व.
- (४) मार्गदर्शन व समुपदेशन फरक (किमान ५ मुद्दे)
- (५) निर्देशित समुपदेशनाची संकल्पना व उपयोग.
- (६) अनुधावन कार्याचे महत्त्व.

Total No. of Questions - 03]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 404

**FINAL YEAR B. A., B. Ed. (Integrated)
Examination – 2012**

**POPULATION EDUCATION AND ADULT EDUCATION
(ELECTIVE SUBJECT)
(2008 Pattern)**

Time : Three Hours

Maximum Marks : 50

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Figure to the right indicate full marks.*
  - (iii) *Essay type questions carry 15 marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
  - (iv) *Short answer type questions carry 5 marks and answers to the same are expected to be written in 120 to 150 words.*
  - (v) *Supplement will not be provided.*
-

Q. 1. Define 'Adult Education'. What are the objectives of Adult Education? **[15]**
Illustrate the role of school in Adult Education.

OR

What is Population Education? State the needs of Population Education. How will you impart Population Education through teaching of the school subjects that you teach? Explain with examples.

Q. 2. Explain the Social, Education and Environmental problems of population explosion. Suggest any three solutions to control population. **[15]**

OR

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 01

Explain the role of Mass Media in Adult Education. How will you make effective use of Television and Newspapers in Adult Education Programme?

Q. 3. Write short notes (any four) :

[20]

- (a) Characteristics of Indian Population.
- (b) Effects of over population on human health and standard of living.
- (c) Role of NGOs in Adult Education.
- (d) Continuing Education Programme of MPE 1986.
- (e) Adult Education after Independence.
- (f) Problems of Urbanization.

मराठी रूपांतर

लोकसंख्या शिक्षण आणि प्रौढ शिक्षण

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : ५०

- सूचना :
- (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
  - (२) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - (३) १५ गुणांच्या निबंधवजा प्रश्नांच्या उत्तरांसाठी शब्द मर्यादा ३०० ते ४०० शब्द.
  - (४) ५ गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरांसाठी शब्द मर्यादा १२० ते १५० शब्द.
  - (५) पुरवणी दिली जाणार नाही.

-
- प्र. १. 'प्रौढ शिक्षण' संकल्पनेची व्याख्या करा. प्रौढ शिक्षणाची उद्दिष्टे कोणती. प्रौढ शिक्षणामधील शाळेची भूमिका सोदाहरण स्पष्ट करा. [१५]

किंवा

लोकसंख्या शिक्षण म्हणजे काय? लोकसंख्या शिक्षणाची गरज सांगा. तुम्ही अध्यापन करत असलेल्या शालेय विषयांतून लोकसंख्या शिक्षण कसे देता येईल ते उदाहरणाच्या साहाय्याने स्पष्ट करा.

- प्र. २. लोकसंख्या विस्फोटाचे सामाजिक, शैक्षणिक आणि पर्यावरणीय परिणाम स्पष्ट करा. लोकसंख्या नियंत्रणासाठी कोणतेही तीन उपाय सुचवा. [१५]

किंवा

प्रौढ शिक्षणात प्रसार माध्यमांची भूमिका स्पष्ट करा. वर्तमानपत्रे आणि दूरचित्रवाणी (टेलिव्हिजन) यांचा प्रभावी वापर प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमात कसा कराल?

प्र. ३. टिपा लिहा (कोणतेही चार)

[२०]

- (१) भारताच्या लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये.
- (२) मानवी आरोग्य व राहणीमान यावर लोकसंख्या वाढीचा परिणाम.
- (३) प्रौढ शिक्षणात अशासकीय संस्थांची भूमिका.
- (४) १९८९ च्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणानुसार निरंतर शिक्षण कार्यक्रम.
- (५) स्वातंत्र्योत्तर काळातील प्रौढ शिक्षण.
- (६) नागरीकरणाचे प्रश्न.

Total No. of Questions - 03]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 405

Final Year B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

INTRODUCTION TO EDUCATIONAL RESEARCH

(ELECTIVE - III)

(2008 Pattern)

Time : 1.30 Hours

Total Marks : 50

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Figures to the right indicate full marks.*
  - (iii) *Word limit for 15 marks questions is 300 - 350.*
  - (iv) *Word limit for 5 marks questions is 130 - 150.*
  - (v) *No supplement shall be provided to the students.*
-
-

Q. 1. Explain the nature and importance of Survey Method in educational research. Explain the steps followed in a survey with an example. **[15]**

OR

Explain 'Educational Research' with respect to the following points :

- (a) Importance of Educational Research.
- (b) Areas of Educational Research.
- (c) Characteristics of Educational Research.

Q. 2. Explain 'Interview' as a data collection tool with respect to the following points : **[15]**

- (a) Types of interview
- (b) Precautions to be taken while conducting an interview.
- (c) Merits and limitations of interview.

OR

Explain the steps of writing a research proposal with an example.

Q. 3. Answer the following (**any four**) : **[20]**

- (a) What do you mean by Area of Research? What does Statement of Problem mean? Write one statement of problem each for the areas 'Primary Education' and 'Educational Technology'.
- (b) Why is internal and external criticism important in Historical Research?
- (c) Prepare a questionnaire (10 questions) for conducting a research on 'Continuous Comprehensive Evaluation' in schools.
- (d) What is the importance of Experimental Research in education? Explain any one Experimental Design with respect to its merits and limitations.
- (e) What is the difference between fundamental and applied research?
- (f) Why are achievement tests used in educational research? What are its merits and imitations?

(मराठी रूपांतर)

वैकल्पिक - ३

INTRODUCTION TO EDUCATIONAL RESEARCH

वेळ : १.३० तास

एकूण गुण : ५०

- सूचना :
- (१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
  - (२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - (३) १५ गुणांच्या प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी ३०० ते ३५० शब्दांत लिहा.
  - (४) ५ गुणांच्या प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी १३० ते १५० शब्दांत लिहा.
  - (५) पुरवणी दिली जाणार नाही.

प्र. १. शैक्षणिक संशोधनातील सर्वेक्षण पद्धतीचे स्वरूप व महत्त्व स्पष्ट करा. सर्वेक्षण पद्धतीच्या पायऱ्या उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [१५]

किंवा

‘शैक्षणिक संशोधन’ खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

- (अ) शैक्षणिक संशोधनाचे महत्त्व.
- (ब) शैक्षणिक संशोधनाची क्षेत्रे.
- (क) शैक्षणिक संशोधनाची वैशिष्ट्ये.

प्र. २. ‘मुलाखत’ हे माहिती संकलनाचे साधन, खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा : [१५]

- (अ) मुलाखतीचे प्रकार
- (ब) मुलाखत घेताना घ्यावयाची दक्षता.
- (क) मुलाखतीचे फायदे व मर्यादा.

किंवा

संशोधन आराखडा लिहिण्याच्या पायऱ्या, उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

प्र. ३. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) :

[२०]

- (१) संशोधनाचे क्षेत्र म्हणजे काय? 'समस्या विधान'चा अर्थ स्पष्ट करा. 'प्राथमिक शिक्षण' व 'शैक्षणिक तंत्रज्ञान' या दोन संशोधन क्षेत्रांसाठी प्रत्येकी एक समस्या विधान लिहा.
- (२) ऐतिहासिक संशोधन पद्धतीत, आंतरिक व बाह्य मीमांसा करणे महत्त्वाचे का आहे?
- (३) शाळेमध्ये, सातत्यपूर्ण व सर्वकश मूल्यमापन या विषयावर संशोधन करण्यासाठी एक प्रश्नावली (१० प्रश्न) तयार करा.
- (४) शिक्षणातील प्रायोगिक संशोधनाचे महत्त्व कोणते? कोणताही एक प्रायोगिक अभिकल्प, त्याच्या गुण व मर्यादांसह स्पष्ट करा.
- (५) मूलभूत संशोधन आणि उपयोजित संशोधन यांतील फरक कोणता?
- (६) शैक्षणिक संशोधनात प्रावीण्य/संपादन चाचणी का वापरतात? त्यांच्या गुण व मर्यादा सांगा.

Total No. of Questions - 03]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 406

FINAL YEAR B. A., B. Ed. (INTEGRATED)
Examination – 2012
Paper - VI
ENVIRONMENTAL EDUCATION AND DISASTER
MANAGEMENT
(ELECTIVE - V)
(2008 Pattern)

Time : 1.30 Hours

Total Marks : 50

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Figures to the right indicate full marks.*
  - (iii) *No supplement will be provided.*

Q. 1. Explain the concept of Environmental Education. Explain the need and importance of Environmental Education with examples. Explain, with examples, how we can give Environmental Education through daily life-experiences. (Word limit 350 to 400 words.) **[15]**

OR

What do you mean by Pollution? Explain various causes and effects of pollution. Explain the effective measures to reduce air pollution. (Word limit 350 to 400 words.)

Q. 2. What do you mean by Disaster? What are the various things that can be taken into consideration while implementing rescue of people affected by disaster. How will you manage for disaster caused because of an accident on a road. (Word limit 350 to 400 words.) **[15]**

[4160] – 406

Page 1

P.T.O.

OR

Explain in detail, the causes and effects of disaster. How will you plan for disaster preparedness to rescue from various disasters. Explain with examples. (Word limit 350 to 400 words.)

Q. 3. Answer the following (**any four**) [140 to 150 words] :

[20]

- (a) Explain how to maintain balance of environment.
- (b) Explain the causes of air pollution.
- (c) Explain the role of teacher in reducing natural disasters.
- (d) Explain about the precautions that you take as a citizen while preparing for disaster.
- (e) What are the effects of solid waste pollution on human health, explain.
- (f) What are the natural causes of water pollution? Explain.

मराठी रूपांतर

पर्यावरण शिक्षण आणि आपत्ती व्यवस्थापन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : ५०

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) पुरवणी दिली जाणार नाही.
(४) आवश्यकता वाटल्यास इंग्रजी प्रश्नपत्रिका संदर्भासाठी पहावी.

-
- प्र. १. पर्यावरण शिक्षण संकल्पना स्पष्ट करा. पर्यावरण शिक्षणाची गरज व महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. दैनंदिन जीवनातील विविध अनुभवांतून पर्यावरण शिक्षण कसे देता येईल स्पष्ट करा. (शब्दमर्यादा ३५०-४०० शब्दांत) [१५]

किंवा

प्रदूषण म्हणजे काय? प्रदूषणाची विविध कारणे व परिणाम स्पष्ट करा. हवा प्रदूषण कमी करण्यासाठी कोणते परिणामकारक उपाय योजाल स्पष्ट करा. (शब्दमर्यादा ३५०-४०० शब्दांत)

- प्र. २. आपत्ती म्हणजे काय? आपदग्रस्तांच्या सुटका कार्याची अंमलबजावणी करताना कोणत्या गोष्टी लक्षात ठेवाव्यात? रस्त्यावर एखादा अपघात झाला असेल तर तुम्ही आपत्तीचे व्यवस्थापन कसे कराल? (शब्दमर्यादा ३५०-४०० शब्दांत) [१५]

किंवा

आपत्तीची कारणे व परिणाम सविस्तार स्पष्ट करा. विविध प्रकारच्या आपत्तींपासून बचाव करण्यासाठी तुम्ही आपत्ती पूर्व नियोजन कसे कराल, उदाहरणासह स्पष्ट करा. (शब्दमर्यादा ३५०-४०० शब्दांत)

प्र. ३. कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा (१४० ते १५० शब्द) :

[२०]

- (१) पर्यावरणीय समतोल कसा राखाल स्पष्ट करा.
- (२) हवा प्रदूषणाची कारणे स्पष्ट करा.
- (३) निसर्गनिर्मित आपत्ती कमी करण्यासाठी शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.
- (४) आपत्तीची पूर्वतयारी करताना एक नागरिक म्हणून तुम्ही कोणकोणत्या दक्षता घ्याल स्पष्ट करा.
- (५) कचरा प्रदूषणामुळे मानवी आरोग्यावर कोणते परिणाम होतात स्पष्ट करा.
- (६) जल प्रदूषणाची नैसर्गिक कारणे कोणती स्पष्ट करा.

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 03

[4160] – 407

Final Year B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

MARATHI (S-3)

साहित्यविचार

(2008 Pattern)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) शब्दमर्यादा कटाक्षाने पालन करा.

प्र. १. खालीलपैकी कोणत्याही दहा प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे २० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) विरेचन हे साहित्य प्रयोजन कोणी सांगितले?
- (२) 'तेन'ने साहित्याचा समाजिकतेविषयी कोणता सिद्धांत मांडला आहे?
- (३) अभिव्यक्तीचे सौंदर्य कशात असते?
- (४) साहित्याची आवड आणि अभिरुची यांत नेमका फरक कोणता?
- (५) रसग्रहणात कशाचा विचार केला जातो?
- (६) कवीची आधारभूत शक्ती कोणती?
- (७) मम्मटाने सांगितलेली साहित्याची प्रयोजने कोणती?
- (८) वामनाने पद्याचे कोणते प्रकार सांगितले आहेत?
- (९) समाजशास्त्रीय समीक्षा पद्धतीचा जनक कोणास म्हटले जाते?
- (१०) भाषेचे नियमोल्लंघन म्हणजे काय?

- (११) गो. म. कुलकर्णी यांनी सांगितलेली कलात्मक अभिरुचीची वैशिष्ट्ये कोणती?
- (१२) वाचक वर्गास काय म्हणून ओळखले जाते?
- (१३) कलेच्या संदर्भात कोणकोणत्या अविष्कार पद्धती मानल्या जातात?

प्र. २. पुढील प्रश्नांची प्रत्येक सुमारे ५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[१०]

- (१) शास्त्रीय वाङ्मय व साहित्य यांत फरक कोणता आहे?

किंवा

प्रतिभाव्यापार व स्वन व्यापार या कल्पना स्पष्ट करा.

- (२) आस्वादाचा व समीक्षा व्यापाराचा संबंध कसा असतो?

किंवा

माध्यमविषयक जाणिवांवर टीप लिहा.

प्र. ३. कोणत्याही चार प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे १५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) कलाशास्त्राचे अध्ययन रसिकतेला उपकारक सूत्र ठरते, असे का म्हटले?
- (२) भाषा कशी तयार होते?
- (३) लेखक आणि सामाजिकता यांतील संबंध स्पष्ट करा.
- (४) प्रस्तुतीकरणातील काळ आणि साहित्याचे वर्गीकरण यावर टीप लिहा.
- (५) अभिरुची भिन्नतेची मुख्य कारणे लिहा.
- (६) भाषा हे ललित साहित्याचे साधन आहे की माध्यम – सोदाहरण लिहा.

प्र. ४. पुढील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे १५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) लेखक तशी शैली व आशय तशी शैली या संकल्पना विशद करा.

किंवा

‘साहित्यातील सूचकता’ यावर टीप लिहा.

(२) साहित्याचे वर्गीकरण होऊ शकते का? विवेचन लिहा.

किंवा

कलात्मक अनुभव आणि विश्वात्मकता यांतील संबंध स्पष्ट करा.

प्र. ५. पुढील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[३०]

(१) साहित्यनिर्मितीतील प्रतिभा, कल्पना व स्फूर्ती या संकल्पनांचे स्वरूप व कार्य स्पष्ट करा.

किंवा

साहित्याचे प्रयोजन म्हणजे काय? साहित्य प्रयोजन व विश्लेषण परिणाम यांच्यातील परस्पर संबंध सोदाहरण लिहा.

(२) अभिरुची आणि सौंदर्यदृष्टी यांतील फरक सोदाहरण लिहा.

किंवा

सांस्कृतिक व वाङ्मयीन पर्यावरणाचा अभिव्यक्तीवर होणारा परिणाम सोदाहरण लिहा.

[4160] – 408

FINAL YEAR B. A. B. ED. (INTEGRATED)
Examination – 2012
NIBANDH, KAVYANATAK AND VYAKARAN
(HINDI)
(SPECIAL - III)
(NEW PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

Note : (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।
(ii) दाहिनी ओर खिखे अंक प्रश्न के पूर्णांक हैं।

Q. 1. आदिकालीन परिस्थितियों का तत्कालीन साहित्य पर क्या प्रभाव पड़ा है? साधार विवेचन कीजिए। [20]

अथवा

भक्तिकालीन ज्ञानमार्गी काव्यधारा की प्रमुख विशेषताओं को स्पष्ट कीजिए। [20]

Q. 2. रीतिकालीन साहित्य की प्रमुख प्रवृत्तियों का विवेचन कीजिए। [20]

अथवा

प्रेमचंद्र के उपन्यासों की विशेषताओं को स्पष्ट करते हुए हिन्दी उपन्यास के क्षेत्र में प्रेमचंद्र का महत्त्व बताइए। [20]

Q. 3. छायावादी काव्य की प्रवृत्तियों का विवेचन कीजिए। [20]

अथवा

भारतेन्दु युगीन काव्यधारा की विजयगत और शैलीगत प्रवृत्तियाँ स्पष्ट कीजिए। [20]

Q. 4. निम्नलिखित में से किन्हीं दो विषयों पर टिप्पणीयाँ [20]

(अ) सूर और तुलसी की भक्तिभावना में अंतर

(ब) रीतिकाल की विशेषताएँ

- (स) प्रगतिवाद की विशेषताएँ
(द) निबंधकार आचार्य रामचंद्र शुक्ल

Q. 5. (अ) निम्नलिखित में से किसी पाँच के उत्तर संक्षिप्त में लिखिए :

[10]

- (i) विद्यापति की पदावली का महत्व समझाइए।
- (ii) पद्मावत की प्रेम-पद्धति का संक्षेप में विवेचन कीजिए।
- (iii) रीतिकाल को श्रृंगारकाल क्यों कहते हैं?
- (iv) छायावदी काव्यधारा की चार विशेषताएँ लिखिए।
- (v) मीरा की भक्ति में कौन-से भाव मिलते हैं।
- (vi) राष्ट्रीय काव्यधारा की तीन विशेषताओं के नाम लिखिए।

(ब) निम्नलिखित अंग्रेजी परिच्छेद का हिन्दी में अनुवाद कीजिए :

[10]

- (i) 'पृथ्वीराज रासो' के रचयिता का नाम लिखिए।
- (ii) संतकाव्य परंपरा के दो कवियों के नाम लिखिए।
- (iii) 'भ्रमरगीत' में मुख्य संवाद किसका है?
- (iv) 'सूफी' शब्द की व्युत्पत्ति कैसे हुई?
- (v) 'शिवराज भूषण' की दो विशेषताएँ लिखिए।
- (vi) बिहारी जी का एक दोहा लिखिए।
- (vii) 'कामायनी' के तीन प्रमुख पात्रों के नाम लिखिए।
- (viii) प्रयोगवाद के दो कवियों के नाम लिखिए।
- (ix) साकेत के तीन प्रमुख पात्रों के नाम लिखिए।
- (x) प्रेमचंद्र युगीन किन्हीं दो उपन्यासकारों के नाम लिखिए।
- (xi) फणीश्वरनाथ रेणु के तीन उपन्यासों के नाम लिखिए।
- (xii) 'त्यागपत्र' उपन्यास की दो विशेषताएँ लिखिए।

[4160] – 409

**Final Year B. A., B. Ed. (Integrated)
Examination – 2012**

**INTRODUCTION TO THE STUDY OF ENGLISH
LANGUAGE
(2008 Pattern)
(Special - III)**

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *All questions carry **equal** marks.*
  - (iii) *Figures to the right indicate full marks.*
-

Q. 1. Attempt **any four of the following :** **[20]**

- (a) What are the types of morpheme? Write in brief.
- (b) Write a note on 'roots' and 'affixes'.
- (c) What is clipping? Explain with an example.
- (d) Distinguish between 'assimilation' and 'dissimilation'.
- (e) Write a note on 'conversion' as a process of word formation.
- (f) What is syllable? Give an example.

Q. 2. Write short notes on **any four of the following :** **[20]**

- (a) Code mixing in a language.
- (b) Diglossia.
- (c) Difference between dialect and non-standard dialect.
- (d) Language and Language use.
- (e) Direct and Indirect speech acts.
- (f) Deixis.

Q. 3. Write short notes on **any four** of the following : **[20]**

- (a) Stress shifting
- (b) Uses of definite article
- (c) Pure vowels and diphthongs
- (d) Degree expression
- (e) Role of vocal cord
- (f) Mass nouns

Q. 4. Write short notes on **any four** of the following : **[20]**

- (a) Difference between British English and American English pronunciation.
- (b) Violation of the co-operative principle.
- (c) The maxim of quality and quantity.
- (d) Person Deixis.
- (e) Sentence and Utterance.
- (f) Spelling difference between American English and British English.

Q. 5. (A) Answer **any two** of the following : **[10]**

- (i) Difference between Indian and British English.
- (ii) Describe any two features of American English.
- (iii) What problems does an Indian speaker face while speaking R P English?

(B) Answer **any five** of the following : **[10]**

- (i) Give an example of consonant words.
- (ii) Give a minimal pair for the sounds /t/ and /d/
- (iii) Give an example of zero allomorph.
- (iv) Identify the last sound of 'coming'.
- (v) Jack is ..... (tall) boy in our class. (Make Superlative)
- (vi) He looked ..... the window. (Use Preposition)

Total No. of Questions - 04]

[Total No. of Printed Pages - 04

[4160] – 411

FINAL YEAR B. A., B. Ed. (Integrated)

Examination – 2012

GEOGRAPHY

CONTEMPORARY ISSUES AND GEOGRAPHY

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- Note :**
- (i) *All questions are compulsory.*
  - (ii) *Figures to the right indicate full marks.*
  - (iii) *Draw neat diagrams sketches wherever necessary.*
  - (iv) *Use of map-stencils is allowed.*

Q. 1. Answer the following in about 20 words each (any ten) :

[20]

- (1) Write the definition of contemporary issue.
- (2) What is landslide?
- (3) What do you mean by ozone depletion.
- (4) Define Tsunami.
- (5) What is over population?
- (6) What is the meaning of globalization?
- (7) What is the full forms of H.I.V. and AIDS.
- (8) Write the meaning of infiltration.
- (9) Write any two classes of contemporary issues?
- (10) Give names of any two natural issues.
- (11) Write any two symptoms of swine flu.
- (12) What do you mean by epidemic?
- (13) Write any two benefits of the study of contemporary issues.

Q. 2. Answer the following in about **50** words each (**any four**) : **[20]**

- (a) Nature of contemporary issues in Geography.
- (b) Causes of landslides.
- (c) Effects of floods.
- (d) Concept of Marine Pollution.
- (e) Causes of forest fire.
- (f) Concept of urbanization.

Q. 3. Answer the following in about **150** words each (**any three**) : **[30]**

- (a) Explain the types of weathering.
- (b) Explain the causes and effects of global warming.
- (c) Describe the effects of El Nino on Indian climate.
- (d) Illustrate the causes of deforestation in India.
- (e) Describe the causes of energy crises.

Q. 4. Answer the following in about **300** words each (**any two**) : **[30]**

- (a) What do you mean by 'Relative Poverty'? Describe the concept of poverty in India? Explain the causes of poverty in India.
- (b) Explain the types of terrorism? Illustrate the causes of terrorism in India.
- (c) Describe the types of nuclear weapon? Illustrate the causes of creation of nuclear weapons.
- (d) What are the common features of majority of farmers' suicides? Describe the causes of farmer's suicides in Maharashtra and suggest remedies.

मराठी रूपांतर

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडवणे अनिवार्य आहे.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.
(४) नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.

प्र. १. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे २० शब्दांत लिहा (कोणतेही दहा) :

[२०]

- (१) सद्यकालीन घडामोडीची व्याख्या लिहा.
- (२) भूमिपात म्हणजे काय?
- (३) ओझोनचा ऱ्हास म्हणजे काय?
- (४) त्सुनामीची व्याख्या लिहा.
- (५) अतिरिक्त लोकसंख्या म्हणजे काय?
- (६) जागतिकीकरणाचा अर्थ लिहा.
- (७) H. I. V. व AIDS चे पूर्ण रूप लिहा.
- (८) घुसखोरीचा अर्थ लिहा.
- (९) सद्यकालीन घडामोडींचे कोणतेही 'दोन' प्रकार लिहा.
- (१०) कोणत्याही 'दोन' सद्यकालीन नैसर्गिक घडामोडी लिहा.
- (११) स्वाईन फ्ल्यूची कोणतीही 'दोन' लक्षणे लिहा.
- (१२) साथीचे रोग म्हणजे काय?
- (१३) सद्यकालीन घडामोडींचा अभ्यास करण्याचे कोणतेही 'दोन' फायदे लिहा.

प्र. २. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे ५० शब्दांत लिहा (कोणतेही चार) :

[२०]

- (अ) भूगोलमधील सद्यकालीन घडामोडींचे स्वरूप.
- (ब) भूमिपाताची कारणे.

- (क) पुराचे परिणाम.
- (ड) सागरी प्रदूषणाची संकल्पना.
- (इ) अरण्य वणव्याची कारणे.
- (फ) नागरीकरणाची संकल्पना.

प्र. ३. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे १५० शब्दांत लिहा (कोणतेही तीन) :

[३०]

- (अ) विदारणाचे प्रकार स्पष्ट करा.
- (ब) जागतिक तापमान वाढीची कारणे आणि परिणाम स्पष्ट करा.
- (क) एल-निनोच्या भारतीय हवामानावर होणाऱ्या परिणामाचे वर्णन करा.
- (ड) भारतातील वृक्षतोडीची कारणे सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (इ) ऊर्जा संकटामागील कारणे विशद करा.

प्र. ४. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत लिहा (कोणतेही दोन) :

[३०]

- (१) सापेक्ष दारिद्र्य म्हणजे काय? दारिद्र्याच्या भारतीय संकल्पनेचे वर्णन करा. भारतातील गरिबीची कारणे स्पष्ट करा.
- (२) दहशतवादाचे प्रकार स्पष्ट करा. भारतातील दहशतवादाची कारणे सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (३) अण्वस्त्रांचे प्रकार विशद करा. अण्वस्त्र निर्मितीची कारणे सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (४) बहुतेक शेतकऱ्यांच्या आत्महत्यांची समान वैशिष्ट्ये कोणती? महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्यांची कारणे विशद करून उपाययोजना सुचवा.

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 03

[4160] – 413

**Final Year B. A., B. Ed. (Integrated)
Examination – 2012**

Paper - XIII

MARATHI (भाषा विज्ञान)

(Special - IV)

(2008 Pattern)

वेळ : ३ तास

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) शब्दमर्यादेचे कटाक्षाने पालन करावे.

प्र. १. कोणत्याही दहा प्रश्नांची प्रत्येकी २० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

- (१) इंडो-युरोपियन भाषाकुलाची कशा प्रकारे विभागणी होते?
- (२) मराठी भाषेचा उगम कशाप्रकारे होत गेला?
- (३) वैदिक कालखंडात कोणत्या भाषेला महत्त्व प्राप्त झाले?
- (४) शिवकालीन मराठीचा कालखंड कोणता?
- (५) ध्वनिपरिवर्तन घडून येण्यास कोणते घटक कारणीभूत ठरतात?
- (६) प्राचीन मराठीच्या स्वरूपाविषयीच्या अभ्यासास कोणते साहित्य उपयुक्त ठरते?
- (७) अब्बल इंग्रजी कालखंडात मराठीच्या वाङ्मयीन प्रसाराला चालना का मिळाली?
- (८) स्वन म्हणजे काय?
- (९) आशयबोध रुपिम ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (१०) रुपिमांचे विविध प्रकार कोणते?
- (११) वाक्य पृथक्करण म्हणजे काय?

(१२) वाक्याचे कोणते दोन प्रमुख विभाग असतात?

(१३) 'शब्दनिष्ठ अर्थ' कोणत्या संज्ञाद्वारे समजून घ्यावा लागतो?

प्र. २. पुढील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[१०]

(अ) भाषांचे वर्गीकरण कोणकोणत्या आधार तत्त्वांनुसार केले जाते?

किंवा

इंग्रजांचे सतराव्या शतकातील शिक्षणविषयक धोरण स्पष्ट करा.

(ब) मराठी वाक्यरचनेनुसार वाक्यांचे विविध प्रकार स्पष्ट करा.

किंवा

भाषेतील 'रूपिका' ही संकल्पना स्पष्ट करा.

प्र. ३. कोणत्याही चार प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे १०० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

(अ) मराठी भाषेच्या उत्पत्तिकाळाविषयी विविध मत-मतांतरे स्पष्ट करा.

(ब) भाषेचा कालिक अभ्यास करण्याची आवश्यकता मराठी भाषेसंदर्भात स्पष्ट करा.

(क) शिवकालीन मराठी भाषेचे वेगळेपण व वैशिष्ट्य स्पष्ट करा.

(ड) भाषेचे स्वनिमित्त विश्लेषण करताना कोणती तत्त्वे विचारात घ्यावी लागतात?

(इ) वाक्यरचनेतील प्रधान वाक्य आणि गौण वाक्य यांच्यातील संबंध स्पष्ट करा.

(फ) 'अर्थ विन्यास' ही संकल्पना स्पष्ट करा.

प्र. ४. पुढील प्रश्नांची प्रत्येकी १५० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[२०]

(अ) भाषाकुलाची संकल्पना स्पष्ट करा.

किंवा

सतराव्या शतकात मराठी भाषेवर पडलेला परभाषांचा प्रभाव उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

(ब) स्वन आणि स्वनांतर यांची तुलना करा.

किंवा

अर्थाचे विविध प्रकार स्पष्ट करा.

प्र. ५. पुढील प्रश्नांची प्रत्येकी सुमारे ३०० शब्दांत उत्तरे लिहा :

[३०]

(अ) मराठीच्या उत्पत्तिकाळाचा शोध घेणाऱ्या विविध साधनांचा कालक्रमानुसार आढावा घ्या.

किंवा

तेराव्या शतकातील मराठी भाषेचे स्वरूप स्पष्ट करा.

(ब) स्वनिम निश्चितीची तत्त्वे स्पष्ट करा.

किंवा

वाक्य विन्यासाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 02

[4160] – 414

FINAL YEAR B. A., B. Ed. (INTEGRATED)

Examination – 2012

Paper - XIV

HINDI (S4)

(भाषाविज्ञान और हिन्दी भाषा)

(2008 Pattern)

Time : Three Hours

Total Marks : 100

Note : (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।
(ii) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्न के पूर्णांक हैं।

Q. 1. भाषा विकास के प्रमुखवादों का उल्लेख करते हुए प्रयत्न-लाघव के स्वरूप एवं महत्त्व को स्पष्ट कीजिए। [20]

अथवा

‘हिन्दी का शब्द-समूह’ इस विषय पर विस्तृत जानकारी दीजिए।

Q. 2. ध्वनियंत्र की कार्यप्रणाली को समझाइए। [20]

अथवा

पद किसे कहते हैं? उसके निर्माण में सहायक तत्वों का विवेचन कीजिए।

Q. 3. वाक्य की विभिन्न परिभाषाएँ देकर उसके स्वरूप पर प्रकाश डालिए। [20]

अथवा

अर्थ विस्तार और अर्थसंकोच को सोदाहरण स्पष्ट करते हुए अर्थ परिवर्तन की प्रक्रिया समझाइए।

Q. 4. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए : [20]

(अ) भाषा परिवर्तन के स्तर

(ब) राजभाषा तथा राष्ट्रभाषा

(स) नागरी प्रचारिणी सभा

(द) देवनागरी लिपि की विशेषताएँ

Q. 5. (अ) निम्नलिखित में से **किन्हीं पाँच** प्रश्नों के उत्तर संक्षिप्त में लिखिए :

[10]

- (i) भाषा के दो लक्षण बताइए।
- (ii) संपर्क भाषा की दो विशेषताएँ लिखिए।
- (iii) खड़ी बोली का संक्षेप में परिचय दीजिए।
- (iv) नागरी लिपि की विशेषताएँ लिखिए।
- (v) भाषा विज्ञान और भूगोल का संबंध लिखिए।
- (vi) राष्ट्रभाषा प्रचार समिति वर्धा के मूलमंत्र को स्पष्ट कीजिए।

(ब) निम्नलिखित में से **किन्हीं दस** प्रश्नों के उत्तर प्रत्येक एक वाक्य में लिखिए :

[10]

- (i) भोलानाथ तिवारी की भाषा की परिभाषा लिखिए।
- (ii) राष्ट्रभाषा की दो विशेषताएँ लिखिए।
- (iii) हिन्दी की बोलियों के नाम लिखिए।
- (iv) प्रयत्न लाघव के उदाहरण बताइए।
- (v) हिन्दी पर प्रभाव डालने वाली विदेशी भाषाओं के नाम बताइए।
- (vi) हिन्दी दिवस कब मनाया जाता है।
- (vii) स्वर के दो भेद बताइए।
- (viii) विभक्ति किसे कहते हैं?
- (ix) भाषाविज्ञान के प्रमुख अंग कौन-से हैं?
- (x) वाक्य के दो अंग कौन-से हैं?
- (xi) अर्थादेश से क्या तात्पर्य है?
- (xii) लिपि की परिभाषा लिखिए।
- (xiii) भाषाविज्ञान और व्याकरण में क्या साम्य है?

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 05

[4160] – 415

FINAL YEAR B. A., B. Ed. (INTEGRATED)
Examination – 2012
INTRODUCTION TO LITERARY CRITICISM
AND CRITICAL APPRECIATION
(ENGLISH)
(PAPER - XV)
(SPECIAL - IV)
(2008 Pattern)

Model Answers and Marking Scheme

Time : Three Hours

Total Marks : 100

- Note :**
- (i) *All question are compulsory.*
  - (ii) *Details about division of marks is given below each question.*
  - (ii) *Figure to the right indicate full marks.*

Q. 1. (A) Answer **any two** of the following : **[10]**

- (i) What are the functions of literature?
(5 functions, explanation, 1 mark each = 5 marks)
- (ii) Comment on “Poetry is the highest form of fine art”.
(5 point, explanation, 1 mark each = 5 marks)
- (iii) Discuss the functions of criticism.
(5 functions, explanation, 1 mark each = 5 marks)

(B) Answer **any two** of the following : **[10]**

- (i) Discuss the advantages and disadvantages of Biological Approach to the study of literature.
(5 point, explanation, 1 mark each = 5 marks)
- (ii) How does society affect study of literature?

[4160] – 415

Page 1

P.T.O.

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 05

(5 point, explanation, 1 mark each = 5 marks)

- (iii) What are the five principles of Psychological Analysis of literature?

(5 principles, explanation, 1 mark each = 5 marks)

Q. 2. Answer any two of the following :

[20]

- (a) Examine Sidney's view that delight is the end of teaching poetry.
(5 point, explanation, 2 marks each = 10 marks)

- (b) What are the two kinds of estimates of poetry according to Mathew Arnold?

(Historical estimate = 5 marks,
Personal estimate = 5 marks)

- (c) Discuss Samuel Johnson's justification of Shakespeare's intermingling of tragedy and comedy.

(5 points, explanation, 2 marks each = 10 marks)

Q. 3. Answer any four of the following :

[20]

- (a) What is personification?

(Definition = 2 marks,
explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)

- (b) Explain ambiguity in literature.

(Definition = 2 marks,
explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)

- (c) Distinguish between Wit and Humor.

(Definition = 2 marks,

Total No. of Questions - 05]

[Total No. of Printed Pages - 05

explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)

(d) What is Alliteration?

(Definition = 2 marks,
explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)

(e) Discuss the use of Satire in literature.

(Definition = 2 marks,
explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)

(f) What is Imagery? Illustrate with examples.

(Definition = 2 marks,
explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)

Q. 4. Write short notes on **any four of the following :**

[20]

(a) Classicism

(Definition = 2 marks,
explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)

(b) Soliloquies

(Definition = 2 marks,
explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)

(c) Comic Relief

(Definition = 2 marks,
explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)

- (d) Flat Characters
(Definition = 2 marks,
explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)
- (e) Byronic Hero
(Definition = 2 marks,
explanation = 1 mark,
examples = 2 marks)
- (f) Persona
(Definition = 2 marks
explanation = 1 mark
examples = 2 marks)

Q. 5. Read the following poem and answer **any ten** of the following questions given below it : **[20]**

Did I ever stop to make you smile
When your day was hard or your road was long?
When your light stopped shining for a while,
Did I sing for you a happy song?

Did I ever try to make you laugh
When your eyes held tears and you couldn't speak?
When your world seemed almost torn in half,
Did I hold your hand or kiss your cheek?

Did I ever pause to hear your voice
When you needed just a moment's ear?
When you'd lost your way or missed a choice,
Did I let you know that I was near?

Did I ever stop to say I care
When I didn't seek to hear it too?
When you weren't so sure that I'd be there,
Did I ever show my love for you?

Questions :

1. Who do you think the author is addressing?
(Parents, friend, lover, etc... = 2 marks)
2. What is the theme of this poem?
(Love, caring, affection, etc... = 2 marks)
3. Does the poem make you think of any experience from your own life? Give an example.
(2 points = 2 marks)
4. Who are the “I” and “You” in the poem?
(Child/Parents, friends, lovers, etc... = 2 marks)
5. What are the situations presented in the poem?
(Line 3 of each para = 2 marks)
6. What are the questions asked in the poem?
(Line 1 and 4 of each para = 2 marks)
7. Explain what does the poet mean by “When your world seemed almost torn in half”.
(2 points = 2 marks)
8. Explain what does the poet mean by “When you’d lost your way or missed a chance”
(2 points = 2 marks)
9. Give a suitable title to the poem
(2 points = 2 marks)
10. Explain the phrase ‘the road was long’.
(Meaning with example = 2 marks)
11. What is the feeling presented in the poem?
(Caring, affection etc., 2 points = 2 marks)

